
УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Science - od teorii do praktyki”. (29.03.2013 - 31.03.2013) - Sopot: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 52 str.

ISBN: 978-83-63620-96-7 (t.5/1)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.03.2013 - 31.03.2013 roku. Sopot.

Część 5/1 .

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-96-7 (t.5/1)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKCJA 22. FILOLOGIĘ. (ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Zakaraia I. K.	5
NIKO NIKOLADZE AND EUROPEAN LITERATURE	
2. Кекош М.Л.	9
САКРАЛЬНИЙ ВИМІР РАНЬОГО РОМАНТИЗМУ В НІМЕЧЧИНІ	
3. Челенгірова О.В.	14
МОДЕРНІЗМ. ЛІТЕРАТУРНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗМУ	
4. Норець М.В.	17
ДЕТЕКТИВ АБО ШПИГУНСЬКИЙ РОМАН: ГЕНЕЗИС ЖАНРУ	
5. Арахамія Н., Тодуа М.	19
ЭВОЛЮЦИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗА ОТШЕЛЬНИКА	
6. Тодуа М.	24
ОБРАЗ БОГОРОДИЦЫ В СОЧИНЕНИИ ГИОРГИЯ МТАЦМИНДЕЛИ «ЖИТИЕ ИОАННА И ЕВФИМИЯ»	
7. Исмоилов Ж.	27
НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕТКИ О ТЕРМИНЕ «КУШИК»	
8. Гудима Н.В.	30
ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНИХ НАЗВ ПРИЛАДІВ, ЗАПЧАСТИН І ПРИСТРОЇВ У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ	
9. Хакимова Е.М.	34
ВТОРОСТЕПЕННЫЕ ЧЛЕНЫ РУССКОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ОРТОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ	
10. Жолшыбекова С. О.	37
РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	
11. Шатун О.А., Холопова И.А.	39
АНАЛИЗ ЛАКУНАРНЫХ ТЕРМИНОВ ПРАВОВЫХ СИСТЕМ США, РОССИИ И ОБЪЕДИНЕННОГО КОРОЛЕВСТВА	
12. Михайленко А.В.	44
НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ ТА ТРУДНОЩІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ	
13. Павловская Л.И.	47
РОЛЬ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕРЕВОДЧИКА	
14. Сереброва Л.Н.	50
ИЗУЧЕНИЕ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА ВЫДАЮЩИХСЯ ПЕРЕВОДЧИКОВ КАК АСПЕКТ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ-ЛИНГВИСТОВ	

Zakaraia I. K.

Associate Professor, Doctor Philology (PhD)
Tbilisi Humanitarian University

NIKO NIKOLADZE AND EUROPEAN LITERATURE

Georgia and Europe have centuries-old literary relations. Since ancient times Georgia and Georgian people have revealed their interest in Europe and established contacts with European countries that is reflected in Georgian-European literary relations.

The interest was not one-sided. The references to Georgia can be found in the works of European authors since ancient times. “Stories about the adventure of the Argonauts for gaining Golden Fleece considerably contributed to the popularity of Georgian people. Also, the character of Colchis woman, Medea, presented in Euripides’ tragedy, played a significant role in this aspect” [1, p.273].

From then onwards, Georgian theme has appeared in the works of foreign authors, the logical result of which was the establishment of Kartvelology Centers in various European countries. Along with other issues, these centers paid a lot of attention to the study of one of the oldest and richest literature in the world - Georgian literature.

Georgian literature, which covers more than sixteen centuries, and national and human values of which are immeasurable, attracted attention of many European writers. The fragments from Georgian literature were translated into multiple languages. European authors of different origin, such as French, German, Italian, English, Polish, Belgian, Norwegian, Finnish, Dutch, Romanian, Hungarian, Bulgarian, Czech and others still write about a wide range of issues concerning Georgian literature.

It is well known that no literature is developed in isolation. The development of national literature is achieved by the relations and links with foreign literatures. The relations between Georgian and European literature are bilateral – translation of fiction, review of biographies and works of separate writers, revealing of literary parallels, typological similarities and differences, characterization of literary processes, private contacts of writers, etc.

Today, when the cultural relations between nations are much closer and diverse, studying the literary relations of people living in different time and space is very important.

In the given article we will touch upon one of the aspects of Georgian-European relations, specifically Niko Nikoladze’s attitude towards European literature.

“A thinker far ahead of his time”, “A person of the XXI century”, “Great Niko”, “Leader of technical progress in Georgia”, “Great Georgian Enlightener” – this is how Niko Nikoladze was usually addressed.

Niko Nikoladze was a Georgian publicist, literary critic, journalist, public figure, person with encyclopedic knowledge and European education, great thinker and theorist and at the same time practitioner and reformer, tireless defender of Georgian people and his motherland.

Niko Nikoladze was born in 1843. In 1860 he finished gymnasium in Kutaisi (Kutaisi is a city in Georgia). In 1861 he entered St. Petersburg University, Faculty of Law, but he was arrested and expelled from the university for his participation in the protest actions of students. In 1864 Niko Nikoladze moves to Europe in order to continue his studies. He also studied at Sorbonne University. In 1868, at the age of 25, Niko Nikoladze graduated from Zurich University and defended a dissertation on the topic “Disarmament and its economic and social consequences”. He was awarded a doctoral degree in Law. Earlier, in 1866, Niko Nikoladze published his first book “Government and new generation” in Switzerland, which was written in French. In 1875 his brochure “The press of the decadence” was published in Paris, which was also done in French. The brochure drew a wide response in France. Niko Nikoladze quite often spent his time abroad (France, England, Italy, Switzerland...). He was well acquainted with the life in European leading countries, had close contacts with eminent writers and public figures, among whom were Victor Hugo, Emile Zola, Alphonse Daudet, Giuseppe Garibaldi, Louis Blanche, Victor Henri Rochefort, Yves Gio, Émile de Girardin, Erkman Shatrian, Jean Jaures and others. Niko Nikoladze was held in respect as a progressively thinking public figure, talented publicist and critic. He actively participated in political, philosophical and literary life of Europe. Niko Nikoladze spoke several European languages; he collaborated with Georgian, Russian, European journals and newspapers. He formed Georgian and Russian periodical organs, where he also worked as an editor. As a publicist, his sphere of interests was quite versatile. Niko Nikoladze responded to every significant event and issue of his time. He wrote about the freedom of country and individual liberty, politics, economics, social and military issues, education, culture, women rights, judges, jurors, etc. And of course, he wrote about writers. In the period of 1894-1912 he was elected as a Head of the town Poti. In 1917 with his support and participation Georgian National-Democratic party was established. He was an honorary chairperson of this party.

In the XIX century Georgia was a colonial country. It was a part of Russian Empire. On May 26, 1918 Georgia declared independence and Niko Nikoladze signed the Act of State Independence Restoration.

Niko Nikoladze died on April 1, 1928. His objectives were centered at the success of his country, development of society through kindness, progress and democratic values. Niko Nikoladze tried to achieve his objectives by means of his writings and practical activities.

Acquainted with European civilization, imbued with European ideas, Niko Nikoladze was striving for implementation of European values in Georgia. He paid great attention to the study of life in developed countries, their experience and achievements, in case of necessity – their usage, as well. With his writings Georgian publicist was trying to inform, acknowledge and promote scientific knowledge among readers which would contribute to the development and advance of the society.

In the scientific literature it was numerously stated, that Georgian public figures

aspired to Europeanization of the country, since they linked advancement of Georgia with European path of development. They were trying to exploit creatively ongoing processes in Europe and include Georgian culture into European intellectual sphere.

Along with the grown interest towards Europe, the interest towards European literature in Georgian society was growing as well. In the XIX century the translation of foreign fiction is done with more intensity; more articles about the biographies of European writers and separate aspects of their works, as well as European literary news are published in journals and magazines, that contributes to the popularization of European culture in Georgia.

What kind of attitude did Niko Nikoladze have towards European literature?

Niko Nikoladze had a good knowledge of foreign literature and appraised it very much. He expressed interesting ideas about different European writers.

From the very beginning, critical letters of Niko Nikoladze set up right vision of English literature in Georgia [7, p. 20].

In Georgian critic's opinion, Byron holds pride of place among English writers of XIX century. He highlighted Byron's incredible will-power and wild soul, which was always in service for public. From Niko Nikoladze's point of view, English poet was searching a better society and the key to his works lays in this searching. Byron's sad poems will get public interest till the state of people does not change, until the loneliness of those similar to Byron becomes impossible [2, p. 218-220].

N. Nikoladze expressed his attitude towards Thackeray and Dickens [2, p. 222-224]. Among the works of Thackeray he named "Vanity Fair" to be the best, which in accordance to Georgian critic belongs to that small number of novels which create epochs in the process of literature development or represent the best monuments of the epoch.

Niko Nikoladze's view on Dickens is as follows: There is so much truth in the novels of this English writer that his keen power of observation astonishes. Dickens does not idealize life, he only sometimes shows peaceful family atmosphere, shows good people, but shows them not as ordinary people and does it with the remarks: "How good it would be, if everyone would be just like this person". Whatever he writes about, one always sees kindhearted Dickens, half bourgeois, half worker.

Niko Nikoladze had a high opinion of Jonathan Swift, whom he considered to be a master of irony [4, p. 417].

Niko Nikoladze devoted a separate letter to Gustav Flaubert [5, p. 268-272]. Georgian critic wrote: Acclaimed leader of French belletristic realistic school, a man of utterly individual and inquisitive mind, G. Flaubert achieved sharpness of style and power of expression through his work on formal nuance of phrase and content. "Madam Bovary" stands out to be his best novel. Simplicity of narration, which is brought to inimitable perfection, the power of impressions and a totally new world discovered by Flaubert, made this novel to hold a special place in French literature.

Georgian critic came to appreciate not only the works of the French writer, but his personality as well. According to him, as a person, Flaubert was the impersonation of honesty, antique straightforwardness and self-sacrifice.

N. Nikoladze expressed his thoughts about Victor Hugo. According to him, V. Hugo is precious for French people even for the fact that he brought his native literary language into proximity with divine language and afforded unimaginable harmony to the poetry of

his native land. Hugo is much more precious for French people, as he managed to devote all his talent and power of creative thought to the social development of France [5, p. 306-307].

Furthermore, Niko Nikoladze considered works of European classic writers; he spoke about European writers while discussing different issues.

Niko Nikoladze believed that the most important objects for literary descriptions were human lives. He understood very well that it was not easy to depict all the sides of human life, and that is why he wrote: “This work requires brain of a genius and hard work, geniuses such as Dante, Cervantes, Swift, Moliere, Goethe or Gogol” [3, p. 413].

In one of his letters N. Nikoladze showed some thought on the issues of writer’s language and noted that in the world of literature every new writer was rejected for his language. In order to prove his views, he addressed European literature, notably, he wrote: In France Voltaire, Diderot, Beranger, Hugo, Jorge Sand, Lamartine, and other eminent writers were upbraided for ignorance of language and language mangling. In Germany Lessing, Goethe, Schiller and Heine were accused of the same inaccuracies [3, p. 236].

In his talks about hard work, self-development, respect towards science, Niko Nikoladze did not agree with the idea of incompatibility of talent and hard work. He said: Shakespeare, Goethe, Byron, Cervantes and others were not only talented, but were genius. However, this fact did not prevent them from personal development and work during all their life [6, p. 544].

The works of Niko Nikoladze contain multiple masterfully cited quotes of European writers.

The selection of the materials for the translation was a process of high responsibility for Niko Nikoladze. Ideological content and artistry of the work of fiction were of high importance for him. Georgian critic demanded proficient knowledge of both languages from the translator and translation of such works of fiction which could be beneficial for the society. Niko Nikoladze always commented to the translations made in Georgian. He himself translated a poem “The Boy on the Barricades” by Victor Hugo, and “Gulliver’s Travels” by Jonathan Swift.

This is the attitude of Niko Nikoladze towards European literature. With his works and practical activities he contributed to the approach to European cultural processes and deepening and strengthening of Georgian-European contacts. These contacts have been preserved till today and become more diverse.

Georgian-European literary relations hide a lot of interesting aspects that require further research.

European path of development is a natural way of development for Georgia and Georgian people; and the study of Niko Nikoladze’s works proves it.

Reference:

1. Georgian Encyclopedia, Tbilisi, 1981.
2. Nikoladze N. Selected works, Vol. I, Tbilisi, 1962.
3. Nikoladze N. Selected works, Vol. II, Tbilisi, 1960.
4. Nikoladze N. Selected works, Vol. III, Tbilisi, 1963.
5. Nikoladze N. Selected works, Vol. VIII, Kutaisi, 2003.
6. Nikoladze N. Selected works, Vol. IX, Kutaisi, 2006.
7. Odzeli M. Charles Dickens and William Thackeray in Georgian Literature, Tbilisi, 1989.

Кекош М.Л.

викладач кафедри мовної та міжкультурної комунікації
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

САКРАЛЬНИЙ ВИМІР РАНЬОГО РОМАНТИЗМУ В НІМЕЧЧИНІ

Ранній період німецького романтизму представлений діяльністю романтиків енського гуртка, який заснували у 1796 році брати Август Вільгельм та Фрідріх Шлегелі. Сюди також входили поет Новаліс, драматург Людвіг Тік, філософ Йоганн Готфрід Фіхте, мислитель Вільгельм Вакенродер. І хоча енський гурток проіснував недовго, проте встиг розробити філософсько-естетичну теорію романтизму. Єнці вірили в ідеали естетичного перетворення світу, нової культури, в якій зливаються мистецтво, філософія, наука і релігія, ідея загального символізму та романтичної іронії.

Ранній романтизм характеризувався пошуком світоглядних універсалій, за допомогою яких можна досягти світ, здобувати стійкі духовно-практичні орієнтири в житті. (Це наближає його до філософії). Свого героя вони наділяли творчим талантом: поет, музикант, художник силою своєї фантазії перетворював світ, який лише віддалено нагадував реальність. Естетична система митців того періоду характеризується намаганням відійти від зображення реальної історичної дійсності і зверненням до внутрішнього світу людини.

Прагнення розкрити і відтворити духовний світ особи в усій повноті, враховуючи порухи як серця, так і розуму, з його переживаннями та пристрастями – ось одна з найхарактерніших рис романтиків енського гуртка.

Суттю романтичного світовідчуття є усвідомлення хаотичності дійсності, її ворожості людині, спроба повернути в мистецтво загальнолюдські цінності, вартості самого мистецтва. Романтичний світогляд знаходить відображення у трагічних переживаннях особистості, яка втратила Бога, свій трансцендентний первінь, і відчуває самотність у відчуженому середовищі.

Духовне начало органічно проймає природу, вносить у неї динаміку й одухотвореність. Відповідно і сутність людини у романтиків – духовна, особа – не об'єкт прикладання зовнішніх сил, а суб'єкт утілення духовного начала, до кінця не розгадана таємниця, котра живе внутрішнім життям духу.

З огляду на світоглядні засади романтизму, як нового мистецько-філософського напрямку стає очевидним, що він формувався на глибокій релігійно-містичній основі. Інтерес енських романтиків до сфери ірраціонального, сакрального, духовного був зумовлений їхньою опозицією до постреволюційного суспільства, яке утверджувало на місці моральних цінностей суто прагматичні.

На думку В'ячеслава Іванова, романтичний світогляд міг виникнути лише навколо певного релігійного містичного зерна. Духовним попередником німецьких романтиків був Новаліс [4, 264]. Фрідріх фон Гарденберг, який обрав собі літературний псевдонім Новаліс, був чи не найяскравішим з усіх романтиків. Його твори пронизані трепетним відчуттям сакрального, божественного, нетлінного, вічного. Новаліс

виробив концепцію «магічного іdealізму» як синтезу природи, душі і духу. Він прагнув повернути втрачену цілісність людини (єдність духу та душі) і природи, віднаходячи взірць такої гармонії в європейському Середньовіччі. Філософія природи набуває у Новаліса органічного зв'язку з філософією людини на основі онтологічної єдності (божественність, духовність природи та людини). Роль почуттів у пізнанні природи, тобто в духовному осягненні таємниць природного світу, є визначальною.

На протизвагу світу матеріальних відносин між людьми Новаліс висуває духовний принцип буття, який проявляється у ширості людських відносин, у безкорисливій, одухотвореній, саможертвоній любові. Любов Новаліса вважав ідеалом, здатним об'єднувати людей, надавати життю духовний зміст, перетворювати світ. Сучасне суспільство, позбавлене ідеалу і любові, – не гідне людини, нещире і недосконале. Усією своєю творчістю Новаліс утврджує головну християнську заповідь – любити ближніх.

Як і більшість романтиків, Новаліс прагнув віднайти втрачену єдність світу, яку він вбачав у Середньовіччі, про що йдеться вже в перших рядках його есе «Християнство, або Європа». Письменник возвеличував той християнський дух, який колись панував у Європі: «Es waren schöne, glänzende Zeiten, wo Europa ein christliches Land war...» [7,507].

Хоча романтиків у той час і обурило певною мірою стаття Новаліса, (критикують її й сьогодні – насамперед за утопічне бачення майбутнього, в якому об'єднуються всі народи та не буде кордонів і релігійного поділу), проте головним змістом статті є утврдження любові та миру на землі, звеличення віри та сакрального як основи і суті людського життя. Досягши єдності з божественним, збагачене людське життя прагне її з іншими:

«Nur Geduld, sie wird, sie muß kommen, die heilige Zeit des ewigen Friedens, wo das neue Jerusalem die Hauptstadt der Welt sein wird...» [7, 524].

У романі «Генріх фон Офтендінген» послідовно реалізується філософське бачення світу Новалісом. Починається твір сновидінням головного героя, в якому відображається усе його життя та поетичне покликання. У центрі сну героя – Синя квітка, образ-символ, який переноситься у роман і теж стає його центром, до змістової глибини якого притягуються всі лінії твору. Синя квітка в романі Новаліса – це символ романтичної туги за безкінечним, і поетичного покликання героя з його особливою місією, і його любові до Матильди, через яку Генріху відкривається Бог. Серед поетичних творів Новаліса виділяють два його цикли – «Гімни до ночі» та «Духовні пісні». У цих поезіях ліричний герой перебуває в пошуках вічного, безконечного, сакрального, в них романтичний світ Новаліса зближується з християнським. Тема добра, любові, радості перебування з Богом пронизує увесь цикл цих пісень.

Сенс романтичного мислення Новаліса вбачав у вираженні внутрішнього світу митця як єдино істинного, причетного до безкінечного, божественного. Тільки у поєднанні з божественним можна зрозуміти всю красу навколишнього світу та знайти своє місце у ньому. Ця ідея і визначила сенс короткого життя Новаліса.

Іншим визначним мислителем епохи німецького романтизму був Фрідріх Шляєрмахер. Його близькість до романтизму обумовлена як особистими стосунками з єнськими романтиками, так і певною внутрішньою спорідненістю з ними (почуття світової єдності, містичні споглядання і прагнення). Внутрішнє душевне життя

з його переживаннями, відчуттями, емоціями для Шляєрмахера так само, як і для романтиків, було найголовнішою і найціннішою областю вивчення і поетичного оспівування. Та все-таки Фрідріх Шляєрмахер був романтиком лише настільки, наскільки визнавав почуття найважливішою сферою душі, але певні ідеї та уявлення романтичного руху були для нього чужими.

Багато праць Фрідріха Шляєрмахера присвячено вивченню і трактуванню сакрального, релігійного, божественного як основного принципу чуттєвої та емоційної сфери життя людини. Він вважається основоположником так званої ліберальної теології. Шляєрмахер розглядає релігію передусім як феномен, що спирається на емоційно-вольову сферу душі.

У творі «Промови про релігію до освічених людей, серед тих, які її зневажають» («Über die Religion: Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern», 1799) Шляєрмахер ставить завдання з'ясувати природу релігії. У вірі він вбачає начало духовного життя; на його думку, навчити вірити неможливо – вона може тільки народжуватися із середини, а не з'являтися ззовні. Релігію не може осягти жодна зі сфер діяльності духу: вона не є ні теоретичне знання, ні моральне вчення, ні мистецтво, ні практична діяльність, ні їх об'єднання. На цій підставі атеїсти взагалі виключають її із системи відносин людини зі світом. У релігії Шляєрмахер виділяє два моменти: ставлення до нескінченного і почуття. Інтуїція нескінченності є точкою опори для будь-якої діяльності свідомості, що породжує і науку, і практичну діяльність людини. Тобто через ставлення до нескінченного самосвідомість набуває змістовності:

«Шукати та знаходити це вічне й нескінченне в усьому, що живе та рухається, у будь-якому зростанні та мінливості, у будь-якій дії та стражданні і мати та знати у безпосередньому відчутті саме життя тільки як таке буття у безкінечному та вічному – ось що таке релігія» [5, 234]

Саме Фрідріх Шляєрмахер виступив новатором у трактуванні сакрального як внутрішніх переживань та почуттів людини. Він завжди закликав до особистого, реального досвіду релігії, що, як невід'ємна третя сила, повинен долучатися до мислення і діяльності. Романтик зумів знайти слова для невимовного, розкрити таємницю релігійного почуття й утвердити для нього місце серед складного світу людських взаємин. Саме своєрідне поєднання широти і сміливості духовного горизонту з живим співчуттям і сердечним розумінням усього людського зробило Шляєрмахера таким впливовим мислителем в історії світової духовної культури.

Значний внесок у філософію раннього романтизму зробив Вільгельм Генріх Вакенродер. Він чітко і недвозначно обрав християнський світогляд, притаманний добі романтизму. У його творчості виявляється щире захоплення народною поезією і намагання досягти духовно-естетичної цілісності мистецтва, літератури і релігії. Літературна спадщина митця невелика з огляду на передчасну смерть (на 25-му році життя). Вакенродер знаний головно за твір «Одкровення залюбленого в мистецтво ченця» («Herzensergießungen eines kunstliebenden Klosterbruders», 1797), в якому він розкриває тему сакрального як основи справжнього мистецтва.

Твір присвячений мистецтву, митцю та благодетельному впливу християнської релігії на розвиток живопису, архітектури, музики. Основну проблему романтизму Вакенродер розкриває як протистояння дійсності й ідеального, божественного мистецтва. Вакенродера цікавила передовсім творча особистість художника, його

внутрішній світ як дух мистецтва. Мистецтво – ідеальне, максимально піднесене, божественне – є найяскравішим протиставленням «земній злиденності», відбитком «небесної Божої іскри»:

На думку Вакенродера, мистецтво покликане відтворювати глибини людського духу, внутрішні переживання і пристрасті. Духовний стан людини, що відчуває художнє переживання, розглядається ним як найвища цінність. І творчий процес, натхнення митця, його емоції та почуття стають виявом сакрального, освяченого та благословенного Богом. Тільки художнє переживання й існування здатні звільнити творчу особистість художника, тому вони не визнають будь-яких правил та обмежень. Саме Творець вклав у людські серця потребу розуміти та передавати мовою мистецтва все прекрасне.

Автор виступає в образі «ченця, закоханого в мистецтво». Сам образ не є випадковим. Вакенродер прагнув підкреслити, що лише людина, яка порвала усі зв'язки із зовнішнім світом, із суспільством, спроможна творити художні твори і насолоджуватися ними. Крім того, образ ченця символізує необхідний зв'язок мистецтва з релігією. Тільки внутрішньо релігійна людина, що вбачає в мистецтві божественне одкровення, може творити воістину талановито. Бог промовляє до людини і мовою природи, і творами натхнених митців. Звідси молитовні інтонації, які постійно проявляються в захопленні монаха мистецтвом. Вакенродер висловлює думку, що тільки «зі злиття мистецтва з релігією виникає найпрекрасніший потік життя».

Узагальнюючи основні ідейні пошуки романтиків, слід зазначити, що в цей період утвердилося уявлення про ідеальні життєві цінності, естетичні ідеали про встановлення довірливих, братніх відносин між людьми, а також сакральне, божественне як основа життя людини, її почуттів, емоцій, натхнення та творчості.

Література:

1. Бовсунівська Тетяна. Художньо-естетичні характеристики романтизму: Вивчення оглядових тем // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – № 2. – С.30 - 35.
2. Горохолінська, І. Етикотеологія І.Канта та ліберальна теологія Ф.Шляєрмахера: порівняльний контекст / Науковий вісник Чернівецького університету [зб. наук. пр.] . - Чернівці : Рута, 2008. – Випуск 414-415. – С. 180-183
3. Дячок І. Актуальність Новаліса: «Християнський світ чи Європа» // Матеріали міжвузівської наукової конференції «Зіставне вивчення германських і романських мов і літератур». – Донецьк: ДонНУ, 2002. – С. 69-73
4. Иванов В. О Новалисе // Иванов В. Собрание починений в 4-х томах – Брюссель, 1979. – Т. 4. – С. 252-278
5. Мислителі німецького романтизму / Упоряд. Леонід Рудницький, Олег Фемовець. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – 558 с.
6. Наливайко Д.С., Шахова К.О. Зарубіжна література XIX ст. Доба романтизму: Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 416 с.
7. Novalis. Christenheit oder Europa // Novalis. Schriften. Die Werke Friedrich von Hardenbergs. – Stuttgart, 1960-1977. – Band 3. – S. 507-525

8. Novalis. Gedichte und Prosa. – Patmos Verlag, 2001. – 590 S.
9. Schleiermacher F. Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern. – Hamburg, 1958. – 173 S.
10. Wackenroder W.H. Herzensergießungen eines kunstliebenden Klosterbruders // Wackenroder W. Werke und Briefe. – Berlin, 1984. – S. 141-247

Челенгірова О.В.

Україна, м. Миколаїв

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського
факультет іноземної філології, науковий керівник, викладач **О.С.Теленик**

МОДЕРНІЗМ. ЛІТЕРАТУРНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗМУ

Анотація

У статті зроблено огляд матеріалу присвяченого модернізму. Розглядаються основні характеристики напрямку, течії, поняття, традиційні конструктивні елементи.

Анотація англійською

The article issues the questions of modernism. Main characteristics of the movement, notions, traditional constructural elements are given.

Ключові слова: модернізм, літературні течії, експресіонізм, імпресіонізм, антитрадиціоналізм, потік свідомості.

Key words: modernism, literary movements, expressionism, impressionism, antitraditionalism, stream of consciousness.

Модернізм (від франц. moderne — новітній, сучасний) - термін, що позначає сукупність літературних напрямів та шкіл ХХ століття.[4, с.34] Їм притаманні наступні характеристики: формотворчість, експериментаторство, тяжіння до умовних засобів, антиреалістична спрямованість. Саме похідне слово «модерн» пов'язане з ідеєю чогось нового та нетрадиційного. Новизна та антитрадиціоналізм є визначальними рисами модернізму. Вивченням модернізму переймалися такі науковці як Хосе Ортега-і-Гассет, К.Фідлер, Дж.Е.Міллер.

Не існує єдиної думки стосовно виникнення модернізму. Тривалий час вважалося, що термін зародився у Франції в 70-х роках ХІХ століття, а найпершими проявами модернізму були імпресіонізм і символізм. Останнім часом поширюється точка зору, відповідно до якої генезис модернізму пов'язується з першим десятиріччям ХХ століттям. Окремі дослідники вважають недоречним поняття «модернізм». Модерністські напрями нерідко ведуть між собою літературні війни, наприклад, експресіонізм з імпресіонізмом, імажинізм з футуризмом. Дійсно й те, що не всі визначні письменники, яких за традицією іменуємо модерністами, належали до тих чи інших модерністських шкіл. Серед них — Дж. Джойс, В. Вулф, О. Гакслі, Р. Музіль, Г. Е. Носсак, Х. Кортасар, Ф. Дюр-ренматт, Х. Л. Борхес. [3, с.55]

Протестуючи проти застарілих ідей та форм, модерністи шукали нових шляхів і засобів художнього відображення дійсності, знаходили нові художні форми, прагнули докорінного оновлення літератури. У цьому сенсі модернізм став справжньою художньою революцією і міг пишатися такими епохальними відкриттями в літературі, як внутрішній монолог та зображення людської психіки у формі «потіку свідомості», відкриттям далеких асоціацій, теорії багатоголосся, універсалізації конкретного художнього прийому і перетворення його на загальний естетичний принцип, збагачення художньої творчості через відкриття прихованого змісту життєвих явищ, відкриттям ірреального та непізнаного.

Модернізм можна назвати соціальним бунтарством. Даний напрям спонукав до виступу проти жорстокостей соціальної дійсності та абсурдності світу, проти гноблення людини. Модернізм також протестував проти грубого матеріалізму, духовного звиродніння та вбогості, тупої самовдоволеної ситості. Однак, слід зазначити, що протестуючи проти реалізму, модернізм не відкинув всіх його досягнень. Більш того - навіть використовував їх, розвивав та збагачував у пошуках нових шляхів у мистецтві.

Модерністи свідомо роблять свою творчість антидемократичною, елітарною. Модернізм зовсім не покликаний бути мистецтвом для широких мас. Відомий іспанський філософ та мистецтвознавець Х. Ортега-і-Гасет зазначає: «Модерністське мистецтво має маси проти себе, і воно завжди буде мати їх проти себе. Воно, по суті, чуже народові й більш того, воно вороже народові». Модернізм ставить собі за мету бути «мистецтвом для митців, а не для мас людей. Це буде мистецтво касты, а не демократичне мистецтво». Втім, принцип цей не можна вважати абсолютним.[5, с. 15]

Модерністів не цікавить предметний світ — вони завжди його деформують. Ця «нова дійсність» є для митців-модерністів абсолютно реальною. Чим неправдоподібною є картина світу, тим вірогіднішою вона є для модерністів. Слід зазначити, що реалізм для модерністів — це лише один з можливих засобів відображення світу. Проте справжньої реальності, ірраціональної, метафізичної, реалізм не досягає. Американський літературознавець Дж. Е. Міллер слушно зауважив, що «модернізм можна вважати бунтом проти реалізму, але не проти реальності». Реальність слід знаходити не в узгоджених зовнішніх подіях, а в потоці свідомості, що виникає в зіткненні з цими подіями, які швидко обираються, набирають певної форми, викликають переживання».

Говорячи про прийоми модернізму, відзначимо не лише «потік свідомості», зразком якого є романи «Улісс» Джеймса Джойса, «У пошуках втраченого часу» Марселя Пруста, «Місіс Деллоуей» Вірджинії Вулф. Іншим популярним художнім прийомом модернізму є монтаж, що прийшов у літературу з кіномистецтва, а саме із фільмів С. Ейзенштейна. Даний принцип заснований на поєднанні різнорідних тем, фрагментів, образів. У футуризмі, дадаїзмі, «театрі абсурду» монтаж виступає як засіб пізнання світу: створюючи абсурдний образ, він наочно показує обрис безглузлого світу. Нерідко монтаж тісно пов'язаний з прийомом внутрішнього монологу.

Нерідко модерністи руйнують традиційні конструктивні елементи твору. А саме їхнім творам може бракувати сюжету й композиції, художнього часу та простору, персонажів і дії. На всю художню діяльність модерністів поширюється «тотальна» іронія. Згідно з цим, постійно натрапляємо на пародію та алюзію, елементи гри та ілюзії творчості.

Говорячи про напрями модерністської течії, слід згадати про авангардизм. Цей напрямок у художній культурі ХХ ст. полягав у відмові від існуючих норм і традицій, перетворенні нових художніх засобів у самоціль; відображенні кризових, хворобливих явищ у житті й культурі у перекрученій формі. Авангардизму притаманне бунтарство. До авангардистських напрямів і течій відносимо дадаїзм, сюрреалізм, «новий роман», «драма абсурду», «потік свідомості».[2, с. 67] Вони збагатили й урізноманітнили літературний процес, залишивши світовій літературі

чимало шедеврів художньої творчості. Зазначені напрями та течії помітно вплинули і на письменників, які не відмовились від художніх принципів реалізму: виникли складні переплетіння реалізму, символізму, неоромантизму і «потому свідомості».

Імпресіонізм (від фр. «враження») вів свій початок у другій половині XIX ст., і розквітнув у XX ст. Напрямок виник як реакція на салонне мистецтво та натуралізм спершу у живописі (К. Моне, Е. Мане, О. Ренуар, Е. Дега), звідки поширився на інші мистецтва (О. Роден у скульптурі, М. Равель, К. Дебюссі, І. Стравинський у музиці) і літературу. У літературі основоположниками імпресіонізму стали брати Гонкури та Поль Верлен. Виразні прояви імпресіонізму спостерігаються у творчості Гі де Мопассана і Марселя Пруста, до імпресіоністів також належали Кнут Гамсун, Гуго фон Гофмансталь, Ю. Тувім.

Протестуючи проти надмірної залежності від реального життя, проти копіювання дійсності, імпресіоністи описували власні враження від побаченого. Їхні уявлення та асоціації були часто фантастичними і завжди суб'єктивними.[1, с.42] Художній твір імпресіоніста - це не об'єктивна картина світу, а система складних суб'єктивних вражень про нього, яскраво забарвлена творчою індивідуальністю митця. Особливо вразливі імпресіоністи до чуттєвої краси світу. Вони чудово відтворювали природу, її красу, розмаїтість і мінливість життя, єдність природи з людською душею.

Інша течія модернізму, *експресіонізм* (від фр. «виразність, вираження»), започаткований теж у XIX ст. Набув свого повного звучання та ваги в першій чверті XX ст. і став значним внеском у розвиток світової літератури. Експресіоністи були тісно пов'язані з реальністю - саме вона їх сформувала і глибоко хвилювала. Вони засуджували потворні явища життя, жорстокість світу, протестували проти війни і кровопролиття, були сповнені людинолюбства, стверджували позитивні ідеали. Експресіонізм з'явився спочатку в малярстві (Е.Мунк, В.Ван-Гог, П.Гоген, П.Сезанн та ін.) і в музиці (Ріхард Штраус), щоб незабаром перейти і в літературу. До найвизначніших експресіоністів належать Г.Тракл і Ф.Кафка в Австрії; И. Бехер і А. Франс у Німеччині; Л. Андреев у Росії.

Школа «*потому свідомості*» - це засіб зображення психіки людини безпосередньо, «зсередини», як складного та плинного процесу, заглиблення у внутрішній світ. Для таких творів було характерне використання спогадів, внутрішніх монологів, асоціацій, ліричних відступів та інших художніх прийомів. До представники даної школи відносимо Д.Джойса, М.Пруста, В.Вульф та ін.[2, с.22]

Окремі напрями модерністської літератури сьогодні стали класикою. Серед найбільш визначних — імажинізм та футуризм, акмеїзм та експресіонізм, сюрреалізм та «театр абсурду», дадаїзм та «новий роман». Деякі з них охопили не тільки літературу, а й інші сфери мистецтва, а саме - кіно й телебачення.

Література

1. Андре Бретон // Хрестоматія по культурології : учеб. пособие / под ред А.А. Радугин. - М. : Центр, 1998. - (Alma mater).
2. Волощук Є. Зарубіжна література. Підручник. – К., 2004
3. Новітня культура. – Харків, 2001
4. Українська та зарубіжна культура. Підручник. – К., 2000.
5. Цибій І. Декілька слів про модернізм. – К., 1999

Норець М.В.к.філол.н. доцент кафедри теорії і практики перекладу і соціолінгвістики
Таврійського національного університету**ДЕТЕКТИВ АБО ШПИГУНСЬКИЙ РОМАН: ГЕНЕЗИС ЖАНРУ**

Шпигунський роман (Spy novel) - літературний жанр; тематично визначається зв'язком протагоніста зі шпигунством, структурно - близькістю до авантюрного оповідання з мотивами подорожі, двообою й акцентом на тривожному очікуванні того, що трапиться з головними героями. Нерідко розглядається як відгалуження детектива. Його особливість полягає в тому, що злочин, що у ньому розкривається, спрямовано не стільки проти окремої особи, скільки проти держави, чий інтереси захищає офіцер-контррозвідник, що виконує тут роль детектива, що блискуче розгадує таємницю скоєного правопорушення. Якщо в детективі лиходієм, як правило, виявляється найменш підозрювана особа, яку потрібно знайти, то в шпигунському романі ворог і його плани, хоча б загалом, відомі із самого початку, і завдання агента - знешкодити його й запобігти злочину. У той час як сищики не писали детективів, багато авторів шпигунського роману причетні до секретної служби. Звідси вірність деталей при всій неймовірності сюжетних ходів у їхніх творах.

Відмінність від інших видів детективної прози начебто б не настільки значна, але саме ця специфіка змісту вплинула на характер викладу, на всю художньо-образну систему й визначила вибір, форму зображення основних діючих осіб.

Джерелом жанру вважається роман Шпигун (1821) Фенімора Купера, герой якого, приречений на самотність завдяки своїй професії й змушений приховувати свою відданість боротьбі за незалежність, виявляється об'єктом переслідування з боку обох таборів. На розвиток англійського шпигунського роману вирішальний вплив зробив Редьярд Кіплінг. Він визначив метафору шпигунства як Великої гри, рядові учасники якої беззахисні: Умеремо так умеремо, і тоді наші імена викреслюються із книги (Кім, 1901).

Виникнення шпигунського роману у Великобританії викликано атмосферою шпигунomanії періоду бурхливого будівництва Британської імперії на рубежі XIX-XX століть, коли невелика, страждаюча клаустрофобією нація ринулася в далекі краї (Джон Ле Каре). Оформлення цього жанру (його генеалогію зводять до мотиву троянського коня) зв'язують зі створенням секретних урядових організацій і доданням державного статусу розвідувальним операціям. До цього часу шпигун як професійний брехун і шантажист, що використовує слабкості інших людей, не годився на роль протагоніста.

Протягом XX століття шпигунський роман помітно змінювався - від авантюрного до психологічного, від героїчного до негероїчного. Свого піка він досяг після Другої світової війни в умовах біполярного миру. Наприкінці XIX - початку XX століття в шпигунському романі панувала тема прийдешнього вторгнення у Великобританію спочатку Франції або Росії, потім

Німеччини. Уперше вона з'явилася у творах Вільяма Ле Кью (Le Queux William, 1864-1927), що сам був агентом англійської секретної служби до Першої світової війни. Дія його романів (Велика війна в Англії в 1897 - The Great War in England in 1897; Англія в небезпеці - England's Peril, 1899, та інших), як і романів Е. Філіса Оппенхайма (Oppenheim E. Phillis, 1866-1946; наприклад, Таємнича місіс Савин - The Mysterious Mrs. Savin, 1899), нерідко віднесено до майбутнього.

Страх перед агресією став причиною появи цілої серії творів, з яких виділяється єдиний роман Ерскіна Чилдерса (Childers Erskine, 1870-1920) Загадка пісків (The Riddle of the Sands, 1903), що перевидавався багато разів. Роман писався із пропагандистською метою - перемкнути увагу із Франції, традиційної суперниці Великобританії, на Німеччину як найбільш імовірного ворога - і в цій ролі мав політичний вплив. В історії шпигунського роману він залишився класичним авантюрним романом про плавання на яхті по Північному двох молодих англійців, описаному з гумором у дусі Джерома К. Джерома, і прикладом того, як мінялася ява про моральну сторону шпигунства - його герої нехтують шпигунів і той же час збентежені тим, що самі шпигують за шпигунами, але знаходять самовиправдання в тім, що це єдиний спосіб розгадати плани ворога.

Модель героїчного шпигунського роману визначив на початку Першої світової війни Джон Бакен (John Buchan). По цій моделі протагоніст, спонукуваний патріотизмом, ризикуючи власним життям, рятує свою країну. Сюжет будується на чергуванні втечі й переслідування, полону й чудесного порятунку. Цій схемі впливав Сэкс Ромер [Rohmer Sax - псевдонім Артура Генрі Сарсфілда (Sarsfield Arthur Henry, 1883-1959)], а також Герман Сиріл Макніл (McNeil Herman Cyril, 1888-1937), відомий під псевдонімом Сепер (Sapper), автор оповідань про капітана Хью Драмонде (Служака Драмонд: пригоди демобілізованого офіцера, якому мирне життя здалося нудним - Bull-Dog Drummond: The Adventures of Demobilized Officer Who Found Peace Dull, 1920, і інших). Їхній герой не професійний шпигун, а типовий англійський джентльмен, що поодиноці перемагає ворога. Романтичним героям цього типу протистоять романтичні, у дусі готичної прози, лиходії.

Нана Арахамия

кандидат филологических наук,
Сухумский государственный университет
(Тбилиси), Грузия

Миранда Тодуа

кандидат филологических наук,
Сухумский государственный университет
(Тбилиси), Грузия

ЭВОЛЮЦИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗА ОТШЕЛЬНИКА (НА ПРИМЕРЕ ГРУЗИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)

Шестнадцативековая история грузинской литературы берет начало со II половины V века. Самым объемным среди периодов, условно выделяемым литературоведами, считается первый (V-XVIII вв.), в котором доминантное положение занимает житийная литература. Жития, как особый жанр литературы, имеют свою традицию, связанную с основными тенденциями развития христианства. В грузинской действительности уже с IV века начали появляться первые мученики (მარტორი – мученичества), произведения, в которых описывались мучения и смерть христиан, пострадавших за свои убеждения (например, “Мученичество св. Шушаник”, “Мученичество св. Або” и др.). Позже, с VIII-IX века в связи с изменением самого представления об идеальном христианине, в грузинской литературе намечается новое направление в жизнеописании святых; мучеников сменили энергичные строители церквей и монастырей, церковные ораторы и отшельники-аскеты. В статье мы попытаемся проследить за развитием литературного образа отшельника, опираясь на два шедевра грузинской литературы – “Житие святого Григола Хандзтели” Гиоргия Мерчуле (X в.) и “Отшельник” Ильи Чавчавадзе (XIX в.).

Известно, что отшельничество как спорадическое явление существовало в религиях иудаизма, ислама, буддизма и др. и предполагало аскетическое отречение от мирской жизни с максимальным ограничением внешних связей и удалением для жительства в пустынные места. Особенного распространения и развития отшельничество достигло у христиан, которые своими предшественниками считали пророка Илью и Иоанна Крестителя. Прообразом будущего отшельничества также служило сорокодневное пребывание в пустыне Иисуса Христа, упоминаемое в Евангелиях. Зародившись в египетской пустыне, к концу IV века отшельничество распространилось в восточных христианских странах (Палестине, Каппадокии, Грузии, Армении), а затем и в западных (Галлии, Испании, Италии). Постепенно, в результате стремлений аскетически настроенных христиан к более совершенному образу жизни, отшельничество превращается в один из важнейших церковных институтов – монашество. Впоследствии отшельничество исчезло в западном христианстве, но сохранилось в восточном [1, с. 98].

В грузинской действительности примером пустынножительства служит жизнь святого Григола Хандзтели, избравшего уединение в юном возрасте и

скончавшегося в возрасте 102-х лет. Ему посвящается один из шедевров грузинской литературы – «Труд и деятельность достойной жизни святого и блаженного отца нашего Григория архимандрита, строителя Хандзты и Шатберди, и вместе с ним память многих отцов блаженных» - составленный в 951 году (спустя 90 лет после кончины преподобного) монахом из Хандзты Гиоргием Мерчуле на основе рассказов ближайших учеников Григола Хандзтели и сохранившихся к тому времени документальных источников. Единственная рукопись XII века, содержащая Житие Григола Хандзтели, была найдена профессором Г. Н. Чубинашвили среди рукописей Крестового монастыря в Иерусалиме в 1845 году [1, с. 67].

Согласно Житию, Григол Хандзтели приходился племянником жене правителя Картли - Нерсе Эристави и воспитывался в их семье. Агиограф пишет, что с малых лет Григол усвоил псалмы Давида, изучил все отеческие писания на грузинском языке, а также грамотность на многих языках, усвоил наизусть божественные книги и мудрость философов всего мира. За склонность к монашеской жизни его называли отшельником, но родственники заставили Григола принять иерейский сан и готовили к архиерейской хиротонии. Юноша, считая себя недостойным высокого сана, бежал в опустошенную арабскими завоевателями Кларджети вместе с двоюродным братом Саввой (впоследствии Ишханский епископ) и преподобными Христофором и Феодором. Они прибыли в монастырь Опиза, а позже перебрались в местность Хандзта, к отшельнику Хуедиосу, у которого было видение, что его посетит «человек Божий», он отстроит в Хандзте монастырь, и «благоухание его молить, как добрый ладан, вознесется пред Богом». Отшельник показал Григолу Хандзтели окрестности и преподобный вместе с учениками поселился здесь и приблизительно с 80-х годов VIII века они занялись строительством церквей. Изначально помощь им оказал местный феодал Габриел, который позже о деятельности Хандзтели и его учеников рассказал царю Ашоту I Великому. Преподобный был приглашен во дворец и принят с большими почестями. Царь подарил Григолу Хандзтели местность Шатберди, где тот в конце VIII века основал обитель. Монастырь стал церковным скрипторием; часть рукописей, созданных здесь, сохранилась до настоящего времени. Впоследствии щедрые пожертвования монастырю делали царевичи Адарнасе, Баграт и Гуарам.

В начале IX века в южной части Грузии (в Кларджети) трудами Григола Хандзтели были основаны и восстановлены несколько десятков церквей и соборов, тогда как центральные районы Грузии (Картли, Кахети) находились под властью арабов (Тбилисский эмират). Жизнь в монастырях была основана на строгих правилах, созданных Григолом по образцу порядков лавры св. Саввы Освященного в Палестине. В монастырях обучали монахов, переписывали церковные книги, иллюминировали рукописи, украшали золотом и серебром переплеты книг. Многие из них сохранилась до настоящего времени. Григол Хандзтели пользовался авторитетом не только среди духовенства, но и среди представителей светского общества и царского двора. В Житии также описываются многочисленные чудеса, совершенные Григолом Хандзтели и его учениками. К концу жизни, зная о своей близкой кончине, Григол Хандзтели разослал во все кларджетские монастыри свечи с просьбой зажечь их в день его преставления и попросил перевезти его в Хандзту. Он преставился в окружении братии всех кларджетских монастырей [2].

Таким образом, Гиорги Мерчулс создал замечательное и оригинальное творение, своего рода документальный роман, многоплановый, населенный десятками героев, вместивший в себя разнообразные сюжеты из подвижнической и мирской жизни, аскетические правила и монастырские уставы, политические, церковные и семейные драмы. И все это передано живым, богатым, насыщенным и свободным грузинским языком, озаренным светом библейских и свято-отеческих писаний. А, главное, автор агиографии смог спасти «из глубины забвения» память об удивительных духовных подвижниках и их деяниях, создав повесть не просто об *отшельнике*, спасающем свою душу в грешном и погибающем мире, но о творце земного града Божьего, идеального христианского общества, созидаемого богоизбранными людьми для того, чтобы все, от царя до простолюдина, могли причаститься к спасительной жизни и обрести Царство Небесное. Фактически автор агиографической повести, описав деяния Григола Хандзтели, создал своего рода образ идеального героя, вполне соответствующий духу средневековья.

Как известно, каждая эпоха утверждает свой идеал, соответственно, литература всегда стремится найти образ идеального героя, так как именно в нем – в этом идеальном герое – и возможно разрешение всех конфликтов, преодоление трагических противостояний, тревожащих мир, достижение искомой человечеством гармонии и истинной красоты. Таковым для средневековой литературы и является образ *отшельника* (“Житие святого Григола Хандзтели” X в.), но уже в литературе Нового времени (XIX в.) он теряет положительную коннотацию и предстает перед читателем далеко не как идеальный герой (“Отшельник” Ильи Чавчавадзе).

Одной из вершин творчества Ильи Чавчавадзе и вообще грузинской литературы является поэма “Отшельник”. Поэма (“легенда” – как ее обозначил автор) открывается величественной картиной древнего монастыря, вырубленного в незапамятные времена высоко в скалах, там, где никогда не тают льды и куда не долетают орлы. Этот монастырь народ и по сей день называет Бетлемом (Вифлеемом), – пишет поэт. Некогда здесь звучали славословия Богу, но потом подвизавшиеся на этом месте монахи один за другим покинули мир сей, и монастырь постепенно пришел в запустение. Осталась только слава о святости этого места среди горцев. Настолько, что даже охотник не дерзал тронуть зверя, укрывшегося в одной из здешних пещер. Отметим, что величественная и печальная картина заброшенного монастыря, по-видимому, была для Ильи Чавчавадзе образом оскудения духовных и материальных сил его народа [3, с. 89].

В этом заброшенном монастыре поселился некий отшельник, ради мира иного оставивший мир сей и удалившийся от него, от этого жилища, пристанища греха, этого царства зла, где, по словам поэта, грех преследует человека день и ночь, как вор и грабитель; где праведник не избежит дьявольских искушений; где правду превращает в неправду рука греха; где брат радуется пролитию братской крови, где всякий талант – это соблазн, где сама красота и нежность – это дьявольская сеть и искушение. Поселившись здесь, отшельник молитвою, плачем, утеснением плоти очистил себя от всякой нечистой мысли, измучил плоть свою ради души. Здесь, в этих подвигах расцвел его дух. Он не был стар, но духовная высота уже отметила его облик, украсила его благодатью святости, и выражение его глаз было столь мирным и сладостным, будто они уже созерцали отверстые врата рая. Господь принял как

жертву его страдания, Бог услышал его молитвы и послал ему некое чудо как знак Своего благоволения.

Рассказ об этом чуде является одним из самых волнующим местом поэмы. В темной келье отшельника было окошечко с солнечной стороны, и когда над вершиной горы всходило солнце и освещало окрестности, луч его проникал, как яркий столп, в келью подвижника, и тот возлагал на этот луч свой молитвенник и по воле Божией бестелесный этот луч удерживал молитвенник на себе. Так проходили дни и годы, отшельник жил непорочно, и святость свою каждый день он поверял этим чудом.

Но однажды случилась в горах ночью страшная непогода: гром, молнии, град. Отшельник, слыша и видя эту непогоду, горячо молился о спасении мира от погибели. Вдруг среди шума непогоды он слышит чей-то голос, кто-то дергает цепь двери. Со страхом думая, не дьявольское ли это привидение, пускает он гостя в свою келью. Это оказывается молодая пастушка, застигнутая непогодой и потерявшая свое стадо. Она просит пристанища на ночь, чтобы, переждав непогоду, пойти искать своих овец. Поэт с большой любовью описывает красоту этой пастушки, как бы глядя на нее глазами отшельника. Но недаром он среди причин, заставивших бежать подвижника от мира, называл и ту, что здесь даже красота и нежность – это дьявольская сеть и соблазн.

Отгревшись, пастушка вступает в беседу с отшельником. Она давно знает от людей, что в этих страшных местах живет какой-то человек, и всегда удивлялась, зачем человеку подвергать себя таким страданиям, зачем бежать от людей и прекрасного Божьего мира. С тем особым вдохновенным красноречием, с которым люди мира сего протестуют против удаления от мира, молодая пастушка засыпает отшельника вопросами: какая польза душе от его пребывания здесь, разве Богу угоден отказ от созданного Им прекрасного мира, от родства, от любви, от тех радостей, которые Сам Господь даровал человеку? Отшельник вроде бы спокойно парирует эту атаку прекрасной пастушки, говоря, что слаще всего этого – душа; Она пленница мира сего преходящего, и все, о чем говорит его гостя – цепи этого мира. – Так значит, все мы, живущие в мире, погибнем? – опять слышится знакомый протест. “Нет, спасение есть везде, – отвечает отшельник, и как бы предупреждая новый вопрос своей собеседницы, продолжает, – но мне такой достался путь спасения. Мне, несчастному”, – неожиданно вырывается у него из уст.

Последнее вырвавшееся у него слово потрясает его самого. Он осознает, что это жалоба, ропот, измена Богу, даровавшему ему здесь, в этом мрачном мире, неизъяснимые духовные радости. Как мог он так оскорбить Бога? Он смотрит вокруг себя, будто ищет врага, соблаздившего его, но никого нет, кроме уснувшей в углу кельи молодой пастушки. Отшельник рассматривает ее, и ее невинная молодая красота утишает бурю, поднявшуюся в его душе. Некая новая радость пробуждается в нем. “Что это, – спрашивает себя отшельник. – Если это грех, то почему так похож он на бессмертную радость, обещанную душе?”

Но вслед за этой, как будто небесной радостью, он чувствует явственный укол плотской страсти. Он приходит в себя, начинает осознавать, в какой находится опасности. Начинается борьба в душе подвижника. Нет, он не отвергнет полученную им благодать, и душу, уже избранную Богом, не уступит плоти, плоти, которую он одолел столь долгим подвигом и страданием. И вдруг он слышит некий голос,

говорящий в его душе: “Я тебя одолел”. Отшельник бросается к иконе Божией Матери, чтобы здесь с Ее помощью победить врага, но, подняв глаза, вместо Богородицы, видит лицо молодой пастушки. Он слышит хохот, разносящийся по его келье, и, не выдержав напряжения, бросается вон.

Наступает рассвет. Он застаёт отшельника, в бессилии бродящего в горах. Бледный, со спутанными волосами, он жадным взором смотрит на ту вершину, поднявшись из-за которой солнце освещало его келью. Наконец показывается солнце, и отшельник бросается в свою келью. У него отлегло от сердца... Вновь с упованием смотрит он на образ Пресвятой Богородицы, и видится ему, что Она смотрит на него утешающим взглядом. Значит, Бог еще не отверг его. Тогда он со слезами возносит благодарность Богу и бросается к молитвеннику, чтобы привычно опереть его на солнечный луч. Но тут наступает трагический финал поэмы: луч не удержал молитвенника, и при виде этого отшельника охватило невыносимое смятение, он страшным голосом воззвал к Богу и тут же под лучом испустил дух. “И теперь, – заключает поэму Илья Чавчавадзе, – там, где некогда святые славили Бога Суда и Истины, там среди развалин и руин только ветер ходит и шумит, воев напуганный громом зверь, нашедший здесь приют” [5, с. 22].

Такова эта поэма, творение Ильи Чавчавадзе. Удивляет ясное видение того, насколько бескомпромиссна борьба на высотах духа, на высших ступенях аскетического подвижничества. Эта пугающая суровость, даже безжалостность сродни духу аналогичных страниц Иоанна Лествичника, Исаака Сирина и других великих христианских аскетов. Но как мог быть носителем этого духа, этого сознания светский человек, как будто полностью погруженный в дела мира сего – барин, общественный деятель, журналист, – это представляется загадкой, тем чудом, которое способен творить только Бог, дивный во святых Своих Бог Израилев.

ЛИТЕРАТУРА

1. Древнегрузинская церковная литература /Текст с коммент. изд.: Е. Челидзе (на груз. яз.). – Тбилиси, 2005.
2. Мерчуле Гиорги . Житие Григола Ханцтели / Ред.: П. Ингороква (на груз. яз.). – Тбилиси, 1946.
3. Минашвили Лад. Илья Чавчавадзе (на груз. яз.). – Тбилиси, 1995.
4. Очерки по истории древнегрузинской агиографической литературы / Ред.: И. Абуладзе (на груз. яз.). Т. 1. – Тбилиси, 1963.
5. Чавчавадзе Илья. Отшельник. / Перевод на русский [Н. Заболоцкий](#). – Тбилиси, 1976.

Тоду Миранда

кандидат филологических наук,
Сухумский государственный университет (Тбилиси),
Грузия

ОБРАЗ БОГОРОДИЦЫ В СОЧИНЕНИИ ГИОРГИЯ МТАЦМИНДЕЛИ «ЖИТИЕ ИОАННА И ЕВФИМИЯ»

Тема Богородицы в церковной литературе занимает особое место. В грузинской писательской деятельности особое стремление и любовь к ней усиливает идея удела Богородицы Грузии, которая по аргументам акад. К.Кекелидзе в IX веке зародилась, а в X веке полностью сформировалась как система [1, с.80]. Идея удела Богородицы, которая воплотила в себя грузинская душа, явно отразилась в грузинской литературной деятельности.

Образ Богородицы, молитвы к Пресвятой и Лик ее, как покровительницы грузинского народа, ни один раз промелькнет в сочинениях. Богородицу как покровительницу и ходатаю встречаем в сочинении Гиоргий Мтацминдели «Житие Иоанна и Евфимия» (X в.). Отец тяжелобольного Евфимия, Иоанн, на коленях молился перед иконой Богородицы. А после молитвы здоровый сын встречает отца. Удивленный Иоанн спросил сына о чудном исцелении. Подросток Евфимий ответил, что ему явилась чудесная Царица и вылечила его от болезни и вместе с этим сообщила, что с сегодняшнего дня будет четко говорить на грузинском языке. Произошедшее с Евфимием чудо Богородицы обратило к себе внимание многих исследователей. Была выражена мысль, что в данном эпизоде Богородица предстает целительницей больных, ходатаем грузин, подчеркнута евангелическая природа слова.

В приведенном эпизоде Богоматерь предстает ходатаем обессиленных и отчаянных. Исцеление больных встречаем и в «Картлис цховреба» («Жизнь Картли»). Услышав молитвы, ходатайством Богородицы исцелился от недуга сын царя Давида Гиорги. В обоих случаях Богородица - целительница обессиленных, но в жизни Евфимия Атонели внимание привлекает тот момент, что до болезни Евфимий не владел грузинским языком, а после явления Богоматери (она с ним говорила по-грузински) заговорил в совершенстве. Также заслуживает внимания призыв Богоматери «Глаголить по-грузински». Согласно исследователям, тут подсознательно указывается, что рука Богородицы покровительствует грузин. Из-за того, что Евфимий в детстве был оторван от грузинской действительности, то он потерял родной язык. Это он воспринял как душевную болезнь и болезнь плоти. Богородица, как заботливая мать, юношу поставила на ноги, ободрила и призвала: Глаголить по-грузински ясно. Этот призыв был обращен не только Евфимию, но и всему грузинскому народу, который, окруженный врагами, отважно защищал Родину, язык и веру. Тогда эта тема имела огромное национальное значение.

Как видно из текста, Иоанн молил Богородицу о выздоровлении своего сына, но нигде не видно просьбы об овладении Евфимием грузинским языком. Сама Богородица

считает заболеванием то, что сын ее удельной страны не знает грузинского языка. По мнению проф. Сирадзе Р., «в указанном эпизоде, по тем взглядам, выражена мысль, что в человеке логос е удел существует благодаря родному языку, художественный язык предстает не только коммуникационными, но и эмоциональными и эстетическими функциями» [3, с. 73]. Сирадзе Р. в приведенном эпизоде видит еще один аналог, в частности, похожую на средневековую идеологию воплощения (указывающая путь Богородица) картину. Композиции Богородицы Одигитрии имеют свое содержание: материнство, как путевой указатель, т.е. указывающий жизненный путь юноше, является Христос, т.е. «Слово Божие – логос». В композициях Богородица Одигитрия наставляет его на путь истинный. Так «В житие Иоанна и Евфимия» Богородица Евфимия поставила на путь логоса. Это говорило о том, что в Евфимии зародилось слово – логос, которое чувствовалось благодаря родному языку. Для него в родном языке проявился человеческий логос» [3, с.73].

Символика, связанная с именем Богоматери, сложна. Святая Мария считается покровительницей тех людей, которые в древней литературной деятельности являлись создателями слова, риторам. Богородица, для молящихся смертных, молит Бога и перед Сыном предстает как небесный ритор. Вышеуказанный эпизод представляет интерес еще и с той точки зрения, что Богородица не только покровительница Грузии, больных, но и книжников. По тексту сочинения необходимость «глаголить по-грузински» выявляется в нескольких строчках. Отец обращается к Евфимию со следующими словами: Сын мой, Картли нуждается во множестве книг, теперь вижу, что Бог тебе даровал благо. Твори, чтоб множить дарованный тебе от Бога дар. Если бы не надлежащее знание грузинского языка, Евфимий не смог бы выполнить просьбу отца и обогатить грузинскую литературную деятельность.

Покровительство Богородицей писателей подтверждается примерами из греческой и русской литературы. Этого вопроса широко касается Поньрко Н.В. в своей статье «Богородица – покровительница риторов» [4]. По усмотрению жития Иоанна Дева Мария ни один раз видна как ходатай и покровительница этого видного представителя христианских писателей. Как рассказывает нам сочинение, Иоанн Дамаскин был наказан своим старцем за пение стихов собственного сочинения. Богородица явилась старцу, осудила его за притеснение своего послушника и приказала Иоанну разрешить создавать сочинения, чтоб он мог сотворить «песни новы».

Как отмечает исследователь: «В оригинальной русской литературе можно отыскать мотив о покровительстве Богородицы писателям. Я усматриваю его в некоторых сочинениях протопопа Аввакума и дьякона Федора. Представляется, что та роль, которую, по Аввакуму, играет Богородица в обретении вновь Епифанием вырезанного языка, связана не только с большим значением, отводимым вообще Богородице в Житии Епифания, но и с ее патрональной позицией в отношении к риторству. Язык Епифания – это орудие его обличительного риторства. Когда Епифаний пишет, как после второй казни ему являются два его языка, один, московский, - «бледноват», а другой-пустозерский – «раснешенек зело» то ясно, что это символ его «словесности», расцветшей в Пустозерске. И вот этот-то язык и возвращает Епифанию Богородица. Аввакум пишет это так: «Сказывал мне, как проглаголах и как ево казнили: «Мыл – де я образ пречистыя Богородицы и мыслю

помыслил, чтобы мне глаголати и дерзати о имени Иисусе Христове, она же мне отрезла уста и язык даде, и учал говорит ясно»; «Посем молил пречистую Богоматерь, и показаны ему оба языки, московской и здешней, на воздухе; он же один взяв, положил в рот свой и с тех мест стал говорить и ясно, а язык совершен обретется во рте».

Когда дьякону Феодору понадобилось заявить о своей риторской силе, он сказал о покровительстве Богородицы. В послании из Пустозерска к сыну Максиму дьякон писал следующее: « И тмы есть таковых словес и стихов в книгах святых, ими же забросаю и забюю всякого врага Христова, яко камением... дана ми некогда zde книга от Пресвятыя Матери его Богородицы во сне, яко же и Роману певцу свиток. В той же книге имя: зеркало премудрости Божии. И прочтох се и положных ю в недра своя, а не снедох ю, яко уш то недостоин еще, грешный, снести ю» [4, с. 202-203].

Как видно, мотив покровительства Богородицей ритором, творцов слова проявилось и в грузинской литературной деятельности. В духовной литературе одна из символик Богородицы – книга, т.к. она является родительницей слова, сокровищем духовного блага. Представление о патронажной роли Богородицы по отношению к писателям и риторам было традиционным в христианской литературе и, как свидетельствуют вышеприведенные примеры, и в грузинской средневековой художественной литературе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кекелидзе К., Этюды по истории древнегрузинской литературы. Т.1. – Тбилиси, 1956.
2. Памятники древней грузинской литературы, книгу к издательству подготовил, введение, замечания и словарь приложил Ив.Лолашвили. – Тбилиси, 1978.
3. Сирадзе Р., Христианская культура и грузинская писательская деятельность. - Тбилиси, 1993.
4. Понырко Н.В., Богородица – покровительница ритором//Русская и Грузинская средневековые литературы. – Л., 1979.

НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕТКИ О ТЕРМИНЕ «КУШИК»

В произведениях великого узбекского поэта Алишера Навои, бесценные художественные произведения которого внесли огромный вклад в развитие духовного мира народов Востока, использовано множество фольклорных терминов и приведены интересные сведения по поводу народных сказителей и их исполнения, что доказывает бесценность данных материалов в фольклористике. Следовательно, творческое наследие поэта считается одним из редких источников, имеющих важное значение в деле изучения узбекских народных песен. Именно поэтому фольклорист Музайяна Алавия, которая посвятила свою жизнь сбору и изданию народных песен, в процессе анализа художественных текстов фольклорных жанров неоднократно обращается к произведениям Алишера Навои [1, с. 26-27; 2, с. 203-208; 3, с. 121-124; 4, с. 42-45].

В своём произведении «Весы стихотворных размеров» Алишер Навои отмечает, что в народе широко распространён один из видов «кушика» (песня, стих) – *аргуштак*, который зафиксирован в книгах того времени, и в качестве примера приводит следующие строчки:

Ваҳки, ул ой хасрати, дарду доғи фуркати,
Хар эрур жонимға ўт, ҳам ҳаётим офати. [5, с. 92]

Термин *кушик* встречается и в лирических произведениях поэта. В частности, в следующих строках из произведения Алишера Навои «Сокровищница мыслей» данный термин употребляется в значении песни, исполняемой широкими народными массами:

Хуш улки, базмда ойлар тепарда аргуштак,
Шоҳ онда танбури чолиб, Навоий деса *қушиқ*. [6, с. 322]

Известно, что термин *кушик* уже в XI веке широко употребляется в качестве названия одного из жанров устного народного художественного творчества. Махмуд Кошгарский пишет, что данный термин имеет значение «стихотворение», «ода», и в качестве примера приводит следующее четверостишие:

Туркан қатун қутина,
Тэгур мэндиң қошиғ,
Айғир сизнинг қабуғчи,
Отнур йани табуғ [7, с. 357].

Известный филолог Махмуд ибн Умар аз-Замахшари в своём произведении «Мукаддиматул адаб» (Введение в этику) в процессе толкования литературных терминов того времени на арабском, персидском, тюркском и монгольском языках, также использует термин *кушик*. Кроме того, слово *кушик* встречается также в таких крупных произведениях классической литературы, как «Кутадгу билиг» и «Мухаббатнаме».

Слово *аргуштак* в приведённом выше отрывке из произведения Алишера

Наваи «Хазойинул-маоний» имеет значение способа исполнения народных мотивов или песен, метод исполнения, музыкальный мотив. В «Словаре произведений Наваи» слово аруштак также истолковано как «музыкальный метод, игра» [8, с. 60].

Фольклорист М.Алавия, используя рассуждения поэта по поводу термина кушик и его значений в качестве важного аргумента при освещении исторического генезиса данного жанра пишет следующее: «Следовательно, в широком значении слово *кушик* у узбеков означает поэзию. Наряду с этим, в произведении Алишера Наваи «Весы стихотворных размеров» чётко видно, что данный термин имеет и узкое специфическое значение. Очень важны рассуждения поэта и приведённые им сведения. В произведении «Весы стихотворных размеров» автор приводит информацию о нескольких видах песен» [4, с. 41].

Следовательно, использованный Алишером Наваи термин *кушик*, имея широкое значение, употреблялось как общее название народного творчества, народной поэзии. А такие жанры как, *турки, суруд, аёлеу, лахн, буди-будой, чинга, «арузворий», «мухаббатнома»* считаются подвидами народных песен, жанровыми видами песен.

Учёные, приводя аргумент из книги «Весы стихотворных размеров» «узак узанов и буди-будойи узбеков не подчиняются никакой метрической системе», утверждают, что здесь речь идёт о стихотворных формах, не связанных с аруз, то есть о фольклорных произведениях метрической системы бармок – дастанах и песен, исполняемых для призыва дождя. Поскольку слово «узон» у отдельных тюркских народов использовался в значении «сказитель», «исполнитель народных песен». Этот термин встречается и в книге «Китаби дадам Куркут».

Что касается термина «буди-будой», известный тюрколог Э. Умаров в своей статье утверждает, что народный стихотворная форма, начинающаяся со словами «Боди, боди, бостан боди» в древности исполнялась во время обряда, посвящённого призыву дождя [9, с. 133; 10, с. 43-44]. Это даёт основание утверждать, что данное слово в XV веке было популярно в качестве названия обрядной песни.

На наш взгляд, один из локальных видов популярных среди народа песен, исполняемых для призыва дождя, назывался термином «буди-будой». В начале XX века Е.Пещерева во время этнографической экспедиции в Наманганской области ранней весной зафиксировала песню «бука-букавой», исполняемой в период расцветания цветов «гулбарра». Дети собирали цветы и точно так же, как во время подснежниковых гуляний, ходили по домам и у каждого двора выразительно читали стихи:

Бука, буквавой, бойтилла,
Уйингизга чоч тилла,
Худойим ўғил берсин,
Унинг оти Раҳматилла,
Ўлтириб чикинг,
Ёғоч товоқни,
Тўлдириб чикинг [11, с. 92].

В XV веке исполнителей народных песен называли словом «туркигуй». По словам Алишера Наваи один из видов песен называется словом «турки», а исполнители этих песен известны под названием «туркигуй» [5, с. 94].

Как утверждает Н.Маллаев, «подобное подробное описание стихотворного вида «туркий» в первую очередь объясняется тем, что она появилась на базе народных стихотворений, имеет ровную и несложную ритмику и мелодичность, в отличие от других форм больше всего соответствует специфичным особенностям тюркских языков» [12, с. 84]. К XV веку тематический объём народных песен стал намного обширнее, стали разнообразней способы исполнения. Несмотря на то, что в народных песен всё ещё доминировала песня в форме «аргуштак», благодаря развитию историко-фольклорного процесса, была сформирована стихотворная форма «туркий». Во время правления султана Хусейна Байкары огромное внимание уделялось творчеству «туркигуев», во время гуляний, мероприятий, торжеств традиционно исполняли стихотворения «туркий». Наряду с этим, сохранялась и форма исполнения «аргуштак». Формирование и развитие тюркской формы исполнения стало важным этапом в развитии традиций узбекского народного исполнения.

Приведённые выше факты, показывают, что Алишер Навои в своём произведении «Весы стихотворных размеров» приводит интересные сведения о сути и значении термина «кушик», а также о таких видах народных песен, как «суруд», «чинка», «турки» и «буди-будой».

Использованная литература:

1. Алавия М. Навоий ва фольклор // Саодат. – Тошкент, 1966, № 8.
2. Алавия М. Навоий ғазалларида халқ таъбирлари // Шарқ юлдузи. – Тошкент, 1968, №9.
3. Алавия М Народность поэзии Наваи // Звезда Востока. – Ташкент, 1968, №9.
4. Алавия М Ўзбек халқ маросим кўшиқлари. – Тошкент, 1974.
5. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Т.16. – Тошкент: Фан, 2000.
6. Алишер Навоий. Хазойинул маоний. 3-том. – Тошкент: Фан, 1960.
7. Махмуд Кошғарий. Девону луғотит турк. 1-том. – Тошкент: Фан, 1960.
8. Навоий асарлари луғати. Составители: П. Шамсиев, С. Иброҳимов. – Тошкент, Ўқитувчи, 1972.
9. Умаров Э. Буди-будой қандай кўшиқ? // Адабий мерос. – Тошкент, 1976. №3.
10. Сафаров О. Алишер Навоий – фольклоршунос // Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. – Тошкент, 1991. - №7.
11. Пещерева Е.М. Некоторые игры среди оседлого населения Туркестана // Бюллетень САГУ. – Ташкент, 1925. – Вып. 11.
12. Маллаев Н. Алишер Навоий ва халқ ижодиёти. – Тошкент: Ўқитувчи, 1974.

Гудима Н.В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавчих дисциплін
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНИХ НАЗВ
ПРИЛАДІВ, ЗАПЧАСТИН І ПРИСТРОЇВ
У МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ**

Функціонування української мови в постмодерністській прозі пов'язане з процесом запозичення. Потреба в називанні нових понять і реалій політичного, науково-технічного, культурно-освітнього життя суспільства спричинила зміни в якісному і кількісному складі тематичних груп лексики.

Одним із напрямків дослідження запозичень є створення їхньої тематичної класифікації, виокремлення тематичних груп лексики. Саме через тематичну класифікацію можна наблизитися до розв'язання питання, чи розширюють запозичення понятійну структуру мови, тому що лексика української мови набуває системності завдяки зв'язкам лексичних значень, які організують слова в лексико-семантичну систему, що складається з окремих ланок – тематичних підгруп. Водночас через класифікацію лексики стає можливим моделювання структури мовної картини світу.

Питанням контактології присвятили роботи такі зарубіжні вчені, як З.Б. Аббасова, В.М. Аристова, О.Е. Біржакова, В.О. Богородицький, І.О. Бодуен де Куртене, А.О. Брагіна, С.К. Булич, В.В. Виноградов, Б.В. Горнунг, Я.К. Грот, І.Г. Добродомов, Л.П. Єфремов, Л.П. Крисін, Д.С. Лотте, М.П. Майоров, М.М. Маковський, А. Мартіне, Ж. Марузо, В.В. Мартинов, М.В. Орешкіна, О.О. Реформатський, Е. Ріхтер, В.Ю. Розенцвейг, Ю.С. Сорокін, О.Б. Шахрай, Е. Хауген та ін.

В україністиці явище запозичення висвітлене в працях Б.М. Ажнюка, В.В. Акуленка, А.О. Білецького, М.О. Вакуленка, Г.В. Дружина, Ю.А. Зацнія, Г.В. Зимовець, Є.А. Карпіловської, Н.Ф. Клименко, Б.В. Кобилянського, М.П. Кочергана, А.О. Ломовцевої, Д.В. Мазурик, О.Д. Пономаріва, В.І. Самійленка, П.О. Селігея, О.А. Стишова, Н.В. Стратулат та ін. Проблеми функціонування запозичень у лексико-семантичній системі мови-реципієнта розглядали Я.В. Битківська, М.В. Бондар, Я.А. Голдованський, Л.В. Гонтарук, О.А. Павлушенко, Н.О. Попова, О.П. Пророченко, В.П. Сімонок, Л.В. Чурсіна та ін. Структуруванню запозиченої лексики за тематичними групами присвячені праці С.П. Гриценко, М.П. Кочергана, Г.В. Кьорян, О.А. Лисенко, В.П. Сімонок, О.В. Степанюк, О.А. Стишова, С.Ю. Рижикової, С.А. Федорець, Ю.В. Цимбалюка та ін.

За О.В. Степанюк, інноваційні лексичні одиниці поділяються на такі групи: лексика, пов'язана з суспільно-державним ладом; назви осіб; побутова лексика; назви ігор, фігур; спортивна лексика; літературно-мистецька лексика; назви понять, пов'язаних із наукою та освітою; назви будівель, споруд, приміщень та їх частин; назви установ, підприємств, закладів; назви засобів пересування; назви шляхів

сполучень; назви, пов'язані з військовою справою; назви числових понять; назви мір; форми звертання; релігійна лексика; абстрактна лексика; лексика, що характеризує почуття, стан, поведінку людини [6, с. 12].

Ґрунтовний поділ запозиченої лексики на тематичні групи запропонувала В.П. Сімонок. Автор виокремила суспільно-політичну лексику; соціально-економічну; військову; виробничо-технічну; лексику будівництва та архітектури; флоро- та фауноназви; мистецьку лексику; спортивну лексику; побутову лексику [5, с. 20].

Однією з найбільш досліджених галузей лексичного фонду української мови, за Г.В. Кьорян, є лексика народного побуту. Науковець виокремила дві тематичні групи запозичень: слова, що позначають природні явища, рельєф, рослинний та тваринний світ і лексеми-професіоналізми [3, с. 9].

О.А. Лисенко слова іншомовного походження класифікує за такими сферами: хімія; фізика; математика; машинобудування; металургія; поліграфія; будівництво; медицина; сільське господарство; столярство; гірнична справа; морська справа; військова справа; текстильна справа; спорт [4, с. 7].

С.П. Гриценко виокремлює такі лексико-семантичні групи слів іншомовного походження: назви на позначення понять всесвіту, людини; (людина і всесвіт; людина як жива істота; душа і розум; людина як член суспільства); назви на позначення понять торгівлі і фінансів, військової справи, релігії, числа і кількості, міри, часу [1, с. 6].

Серед лексики німецького походження М.П. Кочерган виокремлює: назви з галузей ремісництва; назви на позначення понять будівництва; сільського господарства, начиння та інших хатніх речей; одягу, взуття, аксесуарів, назви з галузей кулінарії; назви на позначення флори і фауни, торгівлі, грошей, міри, характеристики людей за спорідненістю, сваяцтвом, внутрішніми якостями, військової справи, суспільно-політичних понять, ознак і дій [2, с. 20-21].

Проте у жодній із класифікацій не натрапляємо на проблеми класифікації іншомовізмів на позначення назв *приладів, запчастин і пристроїв* у мові української постмодерністської прози. Тому **метою нашої статті** є виявити склад нових слів задекларованої тематичної групи та проаналізувати їхнє функціонування в українській постмодерністській прозі (на матеріалі творів Л. Дереша, С. Жадана та І. Карпи).

Лексикографічною опорою слугували такі словники, як ВТССУМ (уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел : 2005); НСІС (автор Л.І. Шевченко : 2008); СІС, 2006 (уклад. С.П. Бирик, Г.М. Сютя : 2006); СІС, 1985 (ред.-упоряд. О.С. Мельничук : 1985); СІС¹, 2000 (уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута : 2000); СІС², 2000 (уклад. Л.О. Пустовіт : 2000); ССІС, 2007 (уклад. Л.І. Нечволод : 2007); ССІС, 2002 (гол. ред. В.І. Шинкарук : 2002); СУМ (11 т. : 1970-1980); ТСІС, 2008 (автор Л.П. Крисін : 2008); ТСІС, 2006 (уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк : 2006).

Пропонуємо класифікацію слів іншомовного походження на позначення назв приладів, запчастин і пристроїв за функціонуванням у тих значеннях, які зафіксовані в текстах українських постмодерністів: *абажур* (фр.), *автоген* (фр. від гр.), *автомат* (фр. від гр.), *акваланг* (лат.; англ.), *апаратура* (нім. від лат.), *багажник* (фр.), *бампер* (англ.), *батарея* (фр.), *батут* (фр. від іт.), *бінокль* (фр.), *біоробот* (гр. та чес.), *бомба*

(іт.), *верстат* (нім.), *граната* (іт. від лат.), *декодер* (англ. від лат.), *деталь* (фр.), *диск* (фр. від гр.), *домкрат* (голл.), *екран* (фр.), *калібр* (фр. від ар.), *калорифер* (фр. від лат.), *кальєн* (тур. від перс.), *капот* (фр.), *карбюратор* (фр.), *касета* (англ.; фр. від ар.), *клема* (нім.), *конвеєр* (англ.), *кондиціонер* (фр. від лат.), *контейнер* (англ.), *ксерокс* (англ. від гр.), *лайт-бокс* (англ.), *лінза* (нім.), *люстра* (фр.), *манекен* (фр. від голл.), *масажер* (фр. від ар.), *меню* (фр.) – („...інформаційний перелік можливих робіт чи програм у системі, що виводиться зазвичай на екран комп'ютера або телевізора...” [НСІС, с. 377]), *модель* (фр. від лат.), *монітор* (англ. від лат.), *мундишук* (нім.), *ноу-хау* (англ.), *панель* (нім.), *патрон* (нім.; фр. від лат.), *педаль* (фр. від лат.), *піпетка* (фр.), *порт'єра* (фр.), *принтер* (англ.), *прожектор* (англ. від лат.), *протез* (фр. від гр.), *процесор* (англ. від лат.), *пульт* (нім. від лат.), *реверс* (англ. від лат.), *резонанс* (фр. від лат.), *рейка* (англ.), *рефрижератор* (англ. від лат.), *розетка* (фр.), *сервер* (англ.), *сіті-лайт* (англ.), *слайсер* (англ.), *тостер* (англ.), *тоталізатор* (фр.), *транзистор* (англ.), *тумблер* (англ.), *факс* (англ.), *фара* (фр.), *фєєрверк* (нім.), *фільтр* (фр. від лат.), *фурнітура* (фр.), *циферблат* (нім.), *шаблон* (нім. від фр.), *шланг* (нім.), *штурвал* (голл.): ...знаю я ваші новинки, знову або **тостери** перегорілі або **масажери** які-небудь, мені не потрібні **масажери** – у мене є все... [Жадан: „Блок НАТО”, с. 153]; *Пасивний і фаталістичний – не пригальмовувала, не вмикала двірників, не намагалася відрізнити вогні світлофорів від сіті-лайтів* [Карпа: „Супермаркет...”, с. 192]; *Карпаччо з телятини (додавало мені помпезності, але замовити його не було можливості: Гриша забув купити слайсер, а потім на прилад не вистачало грошей)* [Дереш : „Намір”, с. 111].

Майжі всі ці слова усталилися в лексичній системі сучасної української мови. Про це свідчить те, що усі вони вже відбиті в словниках [СІС², 2000; ССІС, 2007; НСІС; ТСІС, 2008]. Проте слово *масажер* (прилад, призначений для розтирання тіла з лікувальною або гігієнічною метою) не зафіксовано у довідковій літературі.

Іноземні мови є основним джерелом формування нової комп'ютерної терміносистеми української мови. Лексика на позначення саме цієї сфери діяльності людини перебуває під найсильнішим англійським впливом. Причиною цього є не тільки інтенсивність контакту з англійською, що можна бачити також на прикладі поповнення інших терміносистем, але й особливості власне цієї терміносистеми. Комп'ютерна термінологія є новою в усіх мовах світу, вона сформована на основі англійської загальноживаної лексики, і тому в багатьох випадках виникає проблема пошуку точного аналога в іншій мові, що здебільшого є нездійсненним з огляду на відмінності у семному складі відповідників двох мов. За останнє десятиліття була створена низка термінів, які позначають комп'ютерну техніку: *веб-камера* (англ.; лат.), *веб-сайт* (англ.), *диск* (фр. від гр.), *дисплей* (англ.), *імейл* (англ.), *компакт* (англ. від лат.), *компакт-диск* (англ. від лат; фр. від гр.), *комп'ютер* (англ. від лат.), *ксерокс* (англ. від гр.), *меню* (фр.), *монітор* (англ. від лат.), *ноутбук* (англ.), *порносайт* (фр.; англ.), *принтер* (англ.), *провайдер* (англ.), *процесор* (англ. від лат.), *сайт* (англ.), *сервер* (англ.), *сканер* (англ.), *слайд* (англ.), *файл* (англ.), *хард-диск* (англ.), *юзер* (англ.): *Ось ваша презентація, – простягнув він Саві компакт-диск...* [Жадан: „Гімн”, с. 466].

У наш час професійна лексика і термінологія інформатики та обчислювальної техніки відома не лише вузьким фахівцям, які працюють у цій галузі науки і техніки. Сьогодні комп'ютеризація проникла в усі сфери життя суспільства. З'являється спеціальна література, словники, науково-популярні та галузеві періодичні видання.

Отже, лексика і термінологія обчислювальної техніки та інформатики стає необхідним компонентом не тільки наукового стилю сучасної української літературної мови, вона широко проникає в загальнонародне мовлення.

Висновки. У проаналізованій тематичній групі лексем іншомовного походження фігурують слова, що давно стали надбанням української лексикографії, та такі, які не зафіксовані лексикографічними джерелами, оскільки є новітніми запозиченнями, хоча більшість із них в українській мові використовуються досить часто. Лексичні запозичення на позначення назв приладів, запчастин і приладів у сучасних українських художніх творах мають загальномовний і термінологічний характер.

Отже, постмодернізм багатий на іншомовну термінологію, про що свідчить проникнення іншомовізмів у сферу художніх текстів. Матеріал постмодерністської прози, яка багата на іншомовну лексику, класифікує іншомовізми, що вказує на розширення понятійної структури сучасної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко С.П. Лексичний вплив як чинник динаміки структури мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень українських пам'яток кінця XVI – XVIIст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 „Загальне мовознавство” / С.П. Гриценко. – К., 1999. – 20 с.
2. Кочерган М.П. Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови / М.П. Кочерган // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 19–24.
3. Кьорян Г.В. Романізми в українських говорах Хустщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Г.В. Кьорян. – К., 2001. – 20 с.
4. Лисенко О.А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській нвуково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О.А. Лисенко. – Х., 1999. – 21 с.
5. Сімонок В.П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу / В.П. Сімонок. – Х. : Основа, 2000. – 331 с.
6. Степанюк О.В. Стилїстичні функції запозичень у поетичній творчості Л. Костенко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О.В. Степанюк. – К., 1997. – 20 с.

Хакимова Е.М.

Доцент, кандидат филологических наук
Южно-Уральский государственный университет

ВТОРОСТЕПЕННЫЕ ЧЛЕНЫ РУССКОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ В ОРТОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ СОВРЕМЕННОЙ РОССИЙСКОЙ ПРЕССЫ)

Второстепенными членами называются компоненты, не входящие в грамматическое ядро предикативной единицы и распространяющие словоформы в составе предложения. При дифференциации второстепенных членов учитываются их отношения с распространяемыми компонентами. По семантическому критерию исследователи традиционно выделяют в русском предложении определения, дополнения и обстоятельства. Употребление второстепенных членов регламентируется синтаксическими нормами, которые в речевой практике могут нарушаться. Цель нашей работы состоит в изучении таких девиаций. Эмпирическую базу исследования составили публикации в современных российских газетах «Аргументы и факты», «Комсомольская правда», «Вечерний Челябинск», «Челябинский рабочий». Анализ выявленных ошибок свидетельствует о том, что они соотносятся с разными семиотическими областями. В нашем материале представлены:

- нарушения, связанные с искажением отношений между знаками и объектами действительности. При этом страдает диктумная часть высказывания: **Сегодня каждый из них живёт в семьях, в окружении детей, внуков, правнуков и других родственников* (Вечерний Челябинск. 2010. 12 марта). Поскольку в публикации отражены отечественные реалии, а русская культура в основе своей моногамна, существительное, выполняющее синтаксическую функцию обстоятельства, следует употребить в форме единственного числа: *Сегодня каждый из них живёт в семье, в окружении детей, внуков, правнуков и других родственников*. Возможно, нарушение спровоцировано формой множественного числа компонента *из них* в составе подлежащего;

- ошибки, обусловленные некорректной реализацией межзнаковых связей. Отличие этого типа отклонений от предшествующего состоит в том, что они не создают предпосылок для дефектного отражения реалий. Например, при интерпретации предложения **Челябинская публика уже видела коллекцию Театра моды «Ирландская сага» с интересными кельтскими мотивами, «Радуйся земли» – с русским народным орнаментом* (Челябинский рабочий. 2010. 26 февраля) у получателя сообщения не возникает сомнений в том, что речь идёт о двух объектах. И такому пониманию не препятствует ненормативное употребление существительного *коллекция* в форме единственного числа. Из этого, впрочем, не следует, что подобные ошибки простительны. Они затрудняют общение, потому что свидетельствуют о недостаточно развитой языковой компетенции автора высказывания, о том, что он не очень хорошо знаком с языковой традицией или пренебрегает ею.

Деструкция межзнаковых связей, на наш взгляд, имеет непосредственное

отношение к ненормативному употреблению приложений-топонимов: **Но портал деревни Андриановка (Тамбовская область), без преувеличения, – культурное явление* (Аргументы и факты. 2010. 10–16 марта). Топоним согласуется или не согласуется с определяемым словом в зависимости от того, что он называет, чем выражен и насколько известен носителям языка. В частности, в издании «Справочник по русскому языку: правописание, произношение, литературное редактирование» указано, что «названия городов, сел, деревень, поселков, усадеб, выраженные склоняемым существительным, как правило, согласуются в падеже с определяемым словом» [3, с. 499]. Далее авторы рассматривают случаи, когда нормативным является отсутствие согласования: топоним выражен словосочетанием (*из села Чистый Ключ*); имеет форму множественного числа (*через хутор Большие Кузьмичи*); выражен именем собственным, род которого не совпадает с основным понятием (*у деревни Берестечко*); заканчивается на *-ово, / -ёво, -ыно, -ино* (*из посёлка Пушкино*). Легко заметить, что ни один из перечисленных случаев не соотносится с рассматриваемым употреблением. Из этого следует, что норме соответствует вариант *портал деревни Андриановки*.

Деформации нормативных связей между языковыми знаками обнаружены нами и в конструкциях с прямыми дополнениями. Этот вопрос обстоятельно освещён во многих справочниках, учебниках и пособиях по культуре речи [1; 2; 3], однако колебания в данном звене ортологической системы сохраняются: **Можно сколько угодно принимать снотворных, но из-за недостатка магния они окажут только временный эффект* (Аргументы и факты. 2010. 24 февраля – 2 марта). Рассматривая приведённое предложение, следует учитывать, что перед нами утвердительная, а не отрицательная конструкция, поэтому прямое дополнение здесь должно иметь форму винительного падежа, которая у неодушевлённых существительных совпадает с формой именительного падежа: *можно сколько угодно принимать снотворные*. В качестве нормативного варианта можно использовать синтаксическую единицу, в которой функцию прямого дополнения выполняет не словоформа, а количественное словосочетание. В его составе существительное сохраняет форму родительного падежа, однако при таком перераспределении синтаксических функций изменяется порядок следования компонентов: *можно принимать сколько угодно снотворных*.

Рассматривая вопрос об особенностях управления при наличии прямых дополнений, специалисты уделяют внимание отрицательным конструкциям, указывая, что здесь в ряде случаев норма характеризуется вариантностью, но вместе с тем имеются некоторые жёсткие предписания. Так, при переходных глаголах с отрицанием должен употребляться родительный падеж, если они имеют значение мысли [3, с. 523]. Указанное требование не соблюдено в высказывании **А останется ли Плющенко до следующей Олимпиады? – ответ, похоже, не знает сам фигурист* (Аргументы и факты. 2011. 24 февраля – 2 марта); правильный вариант – *не знает ответа*. Выбор падежной формы прямого дополнения в отрицательной конструкции зависит не только от содержания, но и от формы управляющего слова. В частности, родительный падеж употребляется при деепричастиях [3, с. 524]. Эта норма нарушена в предложении **Потому что они снижают беспокойство, не снижая работоспособность днём, и способствуют быстрому засыпанию вечером* (Комсомольская правда. 2010. 25 февраля – 4 марта). В приведённом предложении

значимой является также семантика зависимого компонента – отвлечённого существительного *работоспособность* [3, с. 523]. Таким образом, действие двух факторов, формального и семантического, приводит к канонизации варианта *не снижая работоспособности*.

Выявленные типы нарушений синтаксической нормы регулярно встречаются в современных российских медиатекстах. Мы полагаем, что данной проблеме необходимо уделять самое серьёзное внимание, поскольку ненормативные употребления второстепенных членов деформируют структуру русского предложения, снижая общий уровень речевой культуры.

Литература

1. Граудина, Л.К. Грамматическая правильность русской речи. Стилистический словарь вариантов / Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова РАН; Л.К. Граудина, В.А. Ицкович, Л.П. Катлинская. – 3-е изд., стер. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 555 с.
2. Дымарский, М. Я. Синтаксические нормы и культура речи // Русский язык и культура речи / под ред. В.Д. Черняк. – М.: Высш. шк., 2009. – С. 254 – 312.
3. Розенталь, Д.Э. Справочник по русскому языку: правописание, произношение, литературное редактирование / Д.Э. Розенталь, Е.В. Джанджакова, Н.П. Кабанова. – М.: Айрис-пресс, 2008. – 768 с.

Жолшыбекова С. О.

Старший преподаватель

АО «Национальный центр повышения квалификации «Орлеу» ИПКПР по ЮКО

Казахстан, г.Шымкент

РАЗВИТИЕ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Речь ребенка формируется под влиянием речи взрослых и в огромной степени зависит от достаточной речевой практики. Усвоение ребенком родного языка проходит со строгой закономерностью и характеризуется рядом черт, общих для всех детей. Для того чтобы понять патологию речи, необходимо четко представлять весь путь последовательного речевого развития детей в норме, знать закономерности этого процесса и условия, от которых зависит его успешное протекание [1].

Дети усваивают родной язык, подражая разговорной речи окружающих. Ребенок проводит мало времени в обществе взрослых, редко слушает рассказы и сказки из уст бабушки и дедушки, мамы с папой, а уж планомерные развивающие занятия по освоению речи – вообще редкость. Отсюда и выходит, что с речью ребенка к моменту поступления в школу возникает множество проблем.

В дошкольном возрасте ребенок должен овладеть словарем, который смог бы ему общаться со сверстниками и взрослыми, успешно обучаться в школе, понимать литературу, телевизионные и радиопередачи и т. д. Поэтому дошкольная педагогика рассматривает развитие словаря у детей как одну из важных задач развития речи.

Одним из принципов обогащения словаря дошкольников является связь содержания словарной работы с постепенно развивающимися возможностями познания ребенком окружающего мира. Таким образом, содержание словарной работы усложняется от одной возрастной группы к другой.

Чтобы развитие и обогащение словаря детей проходило успешно, нужно применять разнообразные методы и приемы работы. Вот тогда, взрослые, читая ребенку небольшие рассказы и интересные сказки, предоставляют ему новую информацию.

Речь — это не просто словарный запас. В любом языке много выразительных средств, с помощью которых люди могут передать оттенки чувств, свое настроение, и лучше всего богатство языка представлено в народном творчестве: песнях, сказках, колыбельных... Все это — культура народа. Так что свободно ребенок будет владеть только языком культуры, в которой он находится. Для этого надо создать ему такую культурную среду, то есть начать с колыбельных, ведь это самые первые песни, которые слышит кроха.

Колыбельные песни и потешки – бесценный материал, который позволяет ребенку «почувствовать» язык, ощутить его мелодичность и ритм, проникнуться традицией, очистить свой язык от бесконечных сленговых словечек. Колыбельные песни и потешки обогащают словарь детей за счет того, что содержат много сведений о предметах и окружающем мире, они обучают детей образовывать однокоренные слова, позволяют запоминать слова и формы слов и словосочетаний, а положительная

эмоциональная окраска делает освоение более успешным. Повторяющиеся звукосочетания, фразы, звукоподражание развивают фонематический слух, помогают запоминать слова и выражения [2].

Кроме того, еще можно заучивать детей к поговоркам и скороговоркам. При чтении нужно следить, чтобы произношение было четким и ясным, правильно эмоционально окрашенным.

Произнесение поговорок и скороговорок – полезно для всех детей, даже если с дикцией у малыша на первый взгляд все в порядке. У дошкольников еще не достаточно координировано и четко работает речевой аппарат. Некоторые дети нечетко выговаривают слова, торопятся, проглатывают окончания, другие, наоборот, говорят медленно и излишне растягивают слова. Нужно помнить, что дикция вырабатывается с помощью специальных занятий, никто от природы не обладает идеальным произношением. Поэтому надо использовать старые добрые скороговорки, и проблем с речью у малыша станет меньше [3].

Итак, колыбельные песни, потешки, поговорки и скороговорки – являются неиссякаемыми источниками народной мудрости в воспитании детей в целом и в развитии речи в частности.

Список использованной литературы:

1. <http://nsportal.ru/detskii-sad/razvitie-rechi/knizhki-malyshki>
2. Методика развития речи детей дошкольного возраста/ под ред. Л.П. Федоренко, Г.А. Фомичева, В.К. Лотарев, А.П. Николаевича, М.:1984. - 240с.
3. Материал из Википедии — свободной энциклопедии <http://ru.wikipedia.org/wiki>

Шатун О.А.

Кандидат филологических наук, доцент
ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова»

Холопова И.А.

Соискатель кафедры иностранных языков

АНАЛИЗ ЛАКУНАРНЫХ ТЕРМИНОВ ПРАВОВЫХ СИСТЕМ США, РОССИИ И ОБЪЕДИНЕННОГО КОРОЛЕВСТВА (на примере русского и английского языков)

В последнее время в мире происходят глобальные политические, экономические и культурные перемены. Большое количество наших соотечественников по разным причинам стремятся покинуть пределы страны, иметь возможность беспрепятственного выезда за территорию Российской Федерации. Процессы эмиграции (иммиграции) сопровождаются оформлением необходимых юридических документов не только на русском, но и на английском языках. Рассмотрение особенностей перевода юридической документации по этим причинам набирает актуальность и все чаще привлекает внимание юристов, лингвистов, специалистов в области юридического перевода.

Тесное взаимодействие между специалистами в области права и языкознания позволяет восполнять пробелы в лингвистических исследованиях. Благодаря этому плодотворному сотрудничеству в лингвистике выделилось уникальное направление – юрслингвистика (*legal linguistics* / правовая лингвистика). Лексика языка права охватывает все имеющиеся в законодательстве любой страны отрасли права. При сопоставительном анализе русской и английской юридической лексики следует принимать во внимание специфику русскоязычных и англоязычных правовых институтов, поскольку «язык права является не только семиотической системой, но и неотделимой частью правовой системы с её традициями, особенностями логики и функциями [3, с.48]. Англо-саксонская система права зиждется на понятии «прецедента», этим она отличается от континентальной правовой системы, принятой и в России. Но, несмотря на значительные различия этих двух систем – «во всех областях права язык правовой практики опирается на единый язык закона» [3, с.54]. Согласно В. Отто и его классификации «слоев юридического языка», язык законов – это предназначенные законодателем, как для специалистов, так и для «не юристов» общие, абстрактные правовые нормы. В рамках настоящей статьи не будем анализировать схожие в английском и русском языках нормы права, а остановимся лишь на тех, которые представляют особую сложность при работе с юридической документацией в силу своих особенностей, присущих только одной из правовых систем.

Возьмем, к примеру, такие словосочетания как *sensibility training* и *verbal judo*. Чтобы правильно подобрать эквивалент, специалист должен «проникнуть в сферу профессиональной культуры полиции» [8, с.47]. Так, *sensibility training* – это курс обучения полицейского общению с различными группами людей в кризисных

ситуациях, а *verbal judo* – «методика применения определенных языковых средств полицейскими с целью достижения положительных результатов в общении с людьми». Эти примеры показывают, что смысл употребляемого выражения, если просто перевести его с английского языка на русский, зачастую недостижим. Только проведенный, «по горячим следам», юридический дискурс помогает дать точный и единственно правильный вариант перевода. Нельзя не согласиться со словами С.М. Мельник и А.М. Шахнарович: «Картина мира, которая складывается в мышлении носителя языка, требует адекватного выражения языковыми средствами. Это возможно при условии такой организации языковых средств, которая позволила бы адекватно реализовать коммуникативную интенцию в любой ситуации общения» [4]. Специфика общения в юридической сфере предполагает как судебный, так и претензионный (досудебный) порядок урегулирования споров и разногласий. Любая претензия или жалоба – это деловое юридическое письмо. Языку делового юридического письма свойственны: традиционность средств выражения, строгость композиции, особая фразеология, синтаксические штампы, отказ от использования выразительных средств языка. Для этого типа письма не характерны жесткие категоричные формулировки и эмоционально-экспрессивные элементы. Степень недовольства не должна отражаться на выборе языковых средств. В претензиях, жалобах повсеместно встречаются модальные глаголы, которые смягчают агрессивный настрой. *Can* дает возможность исправить ошибку, *have to* предполагает, что жалоба или претензия – вынужденная мера. Употребление *please* допускает, что ошибиться может каждый. В деловой жалобе (претензии) следует избегать предложений с модальными глаголами долженствования, которые усиливают эмоциональный посыл высказываемых суждений. Вместо них лучше использовать пассивные конструкции и неопределенно-личные предложения: «The mistake must be corrected as soon as possible; there seems to be some misunderstanding regarding the terms of delivery». Прямые заявления о нарушениях, а также обвинительные замечания в некомпетентности адресата здесь неуместны. Претензии и жалобы помогают совершенствовать результаты работы любых учреждений, предприятий и всего государственного аппарата в целом. Они способствуют выработке правильных законодательных актов. Английская правовая культура базируется на правовой традиции, провозглашающей главенство закона над любой властью, включая королевскую. Для английских юристов концепция о правовом регулировании представлена в виде теории о правиле закона. Выдающийся юрист А. В. Дикей (A.V. Dicey) выделяет три основных положения данной теории: 1) абсолютное превосходство судебного закона над арбитражной властью; 2) подчинение каждого гражданина судебному закону; 3) основание прав не на абстрактных постановлениях конституции, а на решениях суда. Таким образом, закон в данной культуре исторически представлен, прежде всего, судебной властью. «Свобода» предполагает отсутствие ограничений. В английской культуре, напротив, «свобода» (*freedom, liberty*) определяется определенными правилами и поддерживается ими. Синонимами лексемы *freedom* выступают *autonomy, free rein, home rule, independence*; понятию *liberty* синонимичны *permission, right, sanction, self-determination, sovereignty* [2]. Как в английской, так и в русской культуре закон мыслится как: согласие; писаная норма поведения, санкционированная государственной властью; неписаная, но строго

соблюдаемая норма поведения, продолжающая вековые традиции; запрет; обязывание; право; источник права. Важнейшие отличия обиходного представления о законе в английском языковом сознании заключаются в понимании закона как гаранта свободы, в русском языковом сознании – как предела, ограничителя свободы. Американская политико-правовая культура основывается на теории общественного договора, в основу которого положена Конституция США. Именно она дарует Верховному Суду политическую функцию пересмотра любого решения, которое является неконституционным. Необходимо заметить, что общее право в США — это право судов штатов или федеральных судов. Термин *common law* в английской юридической терминологии и американской юридической терминологии не является равноэквивалентным. В американской юридической терминологии он отражает национально-исторические особенности развития политической и правовой системы страны, которая, в отличие от английской, основана на более демократических принципах власти народа [7 р. 80-83]. В результате поэтапных демократических преобразований в государственном устройстве США, ряд универсальных правовых терминов приобрел национально-культурный оттенок. В языке права такое изменение отражено равноэквивалентными и безэквивалентными терминами. Например, *solicitor* и его американский аналог *house counsel*. В отличие от своего английского коллеги этот американский адвокат может выступать в судах любой инстанции, (то есть как *barrister* тоже), но только представляя интересы своего нанимателя. Различия в семном составе терминов *solicitor* и *house counsel* не позволяют считать их равноэквивалентными в английской юридической терминологии и американской юридической терминологии. К безэквивалентной лексике можно отнести безэквивалентные номены, т.е. термины, в значении которых усилена предметная ориентация. Они часто называют специфические культурные реалии. Например: *Scotland Yard* — столичная полиция; *Queen's Counsel* — королевский адвокат (высшее адвокатское звание); *Queen's proctor* — королевский солиситор (высшее звание для солиситора); *Lord Chancellor* — Лорд-Канцлер (высшее судебное должностное лицо); *Treasury counsel* — барристер, выступающий в уголовном суде от имени обвинения; *Treasury Solicitor* – солиситор, являющийся консультантом кабинета министров в Англии и Уэльсе. К типично американским реалиям можно отнести *Son of Sam laws (slayer's rule)* – серийный убийца; *American Bar Association* — Американская ассоциация адвокатов; *Taxing Master* — чиновник Верховного суда, оценивающий стоимость судебных услуг; *White Book* — сборник, содержащий процессуальные нормы Верховного суда; *Federal Bureau of Investigation* - Федеральное бюро расследований; *Green card* — регистрационная карточка для не граждан США, собирающихся получить американское гражданство [1]. «Публичный договор» (*public contract*) является российской реалией, потому перевод данного термина необходимо сопровождать соответствующим переводческим комментарием. В англо-американском договорном праве также существуют некоторые типы сделок, не характерные для нашей страны. Одним из таких договоров является *option contract* (дискреционный договор – вариант перевода К. Осакове): *Option contract is a promise which meets the requirements for the formation of a contract and limits the promisor's power to revoke an offer [7].* Как видно из определения, это такой вид договора, при котором стороны соглашаются, что оферент не может отозвать свою оферту, а

адресат оферты имеет право принять ее в любое время в течение указанного срока. Не следует путать данный вид договора с безотзывной офертой (*irrevocable offer*) по российскому законодательству. Безотзывная оферта подразумевает заключение договора со всеми желающими без возможности ее отзыва и, как правило, используется компаниями-эмитентами в отношении акционеров при выкупе или погашении своих ценных бумаг. Дискреционный договор допускает уступку прав адресата оферты другому лицу, что невозможно для российской безотзывной оферты. Дискреционный договор является одновременно и договором, и передаваемой офертой. Российское законодательство не признает такого положения. Американцы придают большое значение принятым правилам, нормативным актам, письменным инструкциям, соблюдению контрактов, что обуславливает своеобразие американской юридической терминологии с чисто американскими терминами, например: *substantive due process of law* – процедура рассмотрения дела с надлежащим соблюдением норм материального права; *procedural unconscionability* – процессуальная недобросовестность, *void for vagueness* – не имеющий юридической силы из-за неясности; *consideration* – встречное удовлетворение, без которого согласно теории американского договора не может быть заключен никакой договор, *promissory estoppel* – лишение права возражения на основании данного обещания [4]. Некоторые терминологические сочетания также содержат культурологический компонент. Например, *Miranda warning* – право человека в США не давать показания в суде без присутствия своего адвоката.

За многими относительно новыми русскоязычными терминами стоят понятия, ранее не существовавшие в отечественной науке, экономике, юриспруденции. «Лакуна» – это то, что есть в одной культуре, но не имеется в другой. Заметим, что в процессе сближения разных культур возможна ликвидация лакун. Однако полное поглощение одной культуры другой произойти не может. Несомненно, история становления и развития терминологий права обоих языков (русского и английского), всевозможные политические события, языковые контакты, а также современное развитие международных отношений повлияли на текущее состояние терминосистем права в английском и русском языке. Проф. Е.Б. Хохлов в своей работе среди «юридических химер» выделяет стремление к максимальному усложнению используемой терминологии [9]. Своеобразие языка юриспруденции хорошо иллюстрирует следующий пример: выражение «я даю тебе этот апельсин» можно перевести как «I give you this orange». Юридически это звучит по-другому: *I hereby give, grant and convey to you all my interest, right, title and claim of and in this orange, together with all its rind, skin, juice and pulp, and all right and advantage therein with full power to bite, cut, suck, or otherwise eat or consume the said orange, or give away or dispose of to any third party the said orange, with or without its rind, skin, juice and pulp, subject to any amendments subsequently introduced or drawn up to this agreement.* (Настоящим я даю, дарю и передаю вам в соответствии с моими интересами, правом, статусом и требованием этот апельсин вместе с кожурой, цедрой, соком и мякотью и со всеми правами на кусание, резание, сосание или иное употребление указанного апельсина или избавление от него или передачи указанного апельсина в распоряжение третьей стороне, с или без кожуры, цедры, сока и мякоти, в соответствии со всеми поправками, прилагаемыми в последствии к настоящему соглашению). Сложность

синтаксического строения как российских, так и английских правовых текстов объясняется стремлением достигнуть: 1) однозначности выражаемого в них смысла, 2) эксплицитности концептуальной схемы правовой нормы, 3) языковой компрессии, 4) ориентации на традицию. Без языка нет человеческой общности, нет и общего дела. Язык есть продукт мыслительной деятельности человека и одновременно форма этой деятельности, а основой его существования является адекватность мыслительного языкового процесса отражаемому миру. Картина мира, которая складывается в мышлении носителя языка, требует адекватного выражения языковыми средствами. Это возможно при условии такой организации языковых средств, которая позволила бы адекватно реализовать коммуникативную интенцию в любой ситуации общения. Помочь в этом могут ежегодно проводимые (пусть даже через интернет и «телемосты») разнообразные терминологические конференции.

Подводя итог вышесказанному, хотелось бы отметить, что при переводе юридической терминологии с одного языка на другой – следует хорошо знать политико-правовую систему того или иного государства, элементы его структур и власти. Это поможет качественно выявлять имеющиеся различия в правовых системах, с успехом добиваться адекватности и эквивалентности при работе с двуязычными законодательными текстами. Также предлагается очертить границы круга «базовых» терминов для юрислингвистики, т.к. при возможных недостатках методологии юридической науки и некоторых пробелов в лингвистической науке – в ряде случаев невозможно вырваться из «замкнутого круга», не всегда корректных с точки зрения юридического перевода, мнений специалистов.

Литература

1. Black's Law Dictionary. West Publishing Co.: Boston, MA, 1998.
2. Martin H. Manser Chambers dictionary of synonyms and antonyms, 1997.
3. Гамзатов М.Г. Техника и специфика юридического перевода. Спб.:
4. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке. Серия «Лингвистическое наследие 20 века», 2006.
5. Левитан К.М. «Юридический перевод. Основы теории и практики». Учебное пособие. Издательский дом УрГЮА. М.: Проспект, 2011.
6. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и Особенности части. – М.: Дело, 2002.
7. Томахин Г.Д. Америка через американизмы. М.: Высшая школа, 1982.
8. Хижняк С.П. Специфика юридического термина// Единицы языка и их функционирование. Межвузовский сборник научных трудов. Саратов, 1997.
9. Хохлов Е.Б. Юридические химеры как проблема современной российской правовой науки // Правоведение. – 2004. – № 1.

Михайленко А.В.

викладач Національного Технічного Університету України, “КПІ”

НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ТЕРМІНИ ТА ТРУДНОЩІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Термінологія кожної мови, при всій своїй граматичній та семантичній своєрідності, не існує ізольовано від цілісної системи мови і є своєрідною частиною словникового складу будь-якої мови. Питання, що базуються на термінології та загальна проблема різної сполучуваності слів в різних мовах дуже важливі як для практики, так і для теорії перекладу: вони часто представляють великий теоретичний інтерес, так як пов'язані з різноманітністю сполучуваності. При перекладі і відкривається властива даним мовам специфічність сполучуваності, яка в іншому випадку могла б залишитися непоміченою.

У наш час сформувались та традиційно реалізуються напрямки вивчення термінології окремих галузей знань.

На сучасному етапі розвитку термінології існує декілька визначень поняття „термін”.

Терміни – особливі слова. Як і звичайні слова, вони складаються з літер та звуків, тобто терміни – слова по своїй формі, але внутрішня частина терміна, його зміст, відрізняється від загальновоживаного слова. На відміну від звичайного слова, термін позначає спеціальне поняття, яке відображає названий об'єкт дійсності в усій її повноті, в той час як звичайне поняття являється загальним представленням об'єкту. Значення звичайного слова включає в себе, як правило, додаткові емоційні, експресивні, оцінювальні компоненти. Представити спеціальне поняття – означає описати названий об'єкт, тобто перерахувати всі ознаки даного об'єкту. Таким чином, термін – знак, який використовується для назви спеціального поняття, а воно в свою чергу, являється об'єктом та предметом дійсності. При перекладі термінів отримуємо слідує схему:

Термін – Спеціальне поняття – Визначення

Термін, на відміну від інших слів, виникає лише одним способом – він створюється для назви спеціального поняття (Корунець І.В.). [5]

Приймаючи до уваги особливості семантики терміна, можна сказати, що термін однієї мови може використовуватися для назви конкретного спеціального поняття іншої мови (Арнольд І.В.). [1]

В лінгвістичній літературі зустрічається багато визначень терміна, які можна розділити на 2 групи:

1. Терміни, які слугують для найменування та визначення понять, як спеціальних, обумовлених своїм особливим значенням, слова, які прагнуть бути однозначними. Терміном називають слово або словосполучення, яке вживається для точного визначення поняття та його співвідношення з іншими в рамках спеціальної сфери. Термін слугує спеціалізованим визначенням характерним для даної сфери явищ, їх властивостей та відносин.

2. Термін слугує не тільки для називання та визначення різних понять, але також і для точного вираження та позначення спеціальних предметів.

Із точки зору семантичної оцінки терміну розглянемо ще одне визначення: „Термін – це слово із чітким визначенням...Термін прямує до однозначності” (Будагов Р.А.). [2]

Термін відрізняється від загальноживаних слів не лише тим, що прямує до однозначності. Термін позбавлений також емоційного забарвлення. Коли слово стає терміном, воно позбавляється конотативних та фонічних відтінків значень. І таким чином входить у особливу систему мовних знаків, яку людство створює для диференціації явищ науки, техніки, мистецтва. Можна дійти висновку, що термін – однозначне, експресивно та конотативно нейтральне слово. Проте, такі ідеальні терміни важко ізолювати від мовної стихії, що нас оточує. Однозначність, спеціалізованість та емоційна нейтральність термінів в значній мірі відносні. Однозначним термін є лише в теорії; в обігу він стикається із етимологічними або відкриває нові (соціальні, емоційні) відтінки.

Термінологізовані слова, навіть віддалені від загальномовної схеми, входячи в особливу систему термінів, зберігають можливість відновлення відтінків значень та здатність до нових семантичних рухів. Термін зберігає свою внутрішню форму, зв'язок із предметом залишається умовним. Якщо такий термін в обігу розкриває свій механізм утворення, мотивування, то виникають аналогії, асоціативно-синонімічні та антонімічні зв'язки. Семантика терміна включає синонімізацію та так званий зворотній семантичний хід (Арнольд І.В., Тимошенко П.В.). [1; 5]

Термін, спеціальне слово, яке не втрачаючи стильового забарвлення, долає стильове обмеження та входить у сферу обігу. Слова спеціально функціонують як звичайні слова. Терміни створені для позначення одного предмету або однієї реалії, не підпорядковуються обмеженому функціонуванню; можуть мати переносне значення та розширювати його новими відтінками. Але, якщо поліемоційність, метафоричність наукового терміну пов'язані із розширенням сфери його функціонування, то полісемантичність в терміні може виникнути в спеціальній сфері внаслідок різноманітного розуміння явищ, як результат понятійної диференціації (Карабан В.). [4]

Науково-технічні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладацьких відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність термінів (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та ін. варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт) (Карабан В) [4].

Дефініція науково-технічного терміну повинна відображати не лише істотні ознаки, а й його місце в системі понять тієї чи іншої галузі. Тому, перекладаючи терміни, необхідно враховувати їх системні ознаки. Для побудови і уточнення дефініції термінів у економічній та технічній підмовах використовується метод компонентного аналізу і компонентного синтезу. Дефініції термінів можуть бути уточнені на основі логіко-семантичного аналізу означуваних понять. [3]

Для правильного перекладу терміна важливо знати його словотвірну і

морфологічну структуру та семантичні відмінності від загальноповживаних слів. За своєю будовою терміни поділяються на прості: base – основа, похідні: (суфіксальні) transmitter – передавач, (префіксальні) – poli-acid – багатоатомний, складні: airliner – пасажирський літак; footwalling – піддрив ґрунту та терміни-словосполучення: rarefied air – розріджене повітря, raw materials base – сировинна база.

При перекладі значні труднощі іноді виникають через існування омонімічних рядів (в першу чергу термінів) – лексичних елементів, тотожних за формою, але досить відмінних за значенням. У мові науки, техніки та економіки поширена омонімія через те, що у терміносистемах різних галузей науки, техніки та економіки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення. Так, наприклад, загальне визначення слова air – повітря, в економіці має значення – атмосфера, обстановка, в техніці – повітря, обдувати повітрям, в авіації – авіаційний, літаковий.

Характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із значенням омонімічного терміну із суміжної галузі науки, техніки чи економіки (Тимошенко П.В.) [6]

Крім зазначеного виду омонімії термінів, коли одне значення значно ширше іншого, існують ще такі види термінологічної омонімії:

1) одна й та ж форма має різне значення у різних галузях науки: base в терміносистемі техніки має значення – фундамент, база, в математиці – основа логарифма, в хімії – основа, в економіці – базис, підстава;

2) одна і та ж форма слова має різні значення в різних підгалузях суміжних наук: board у електроніці має значення – плата, у зв'язку – комутатор;

3) одна й та ж форма має різні значення в межах однієї підгалузі: power у звичайній техніці має значення енергія, а у електротехніці – електрична енергія (Карабан В.). [4]

Література:

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. Сборник статей – СПб.: изд-во Санкт-Петербургского у-та. - 2000. – 444с.
2. Будагов Р.А. Слово та його значення – Л. – 2000. – 56с.
3. Зацний Ю.А., Пахомова Т.О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови – Запоріжжя: Запоріж. ун-тет. – 2003. - 243с.
4. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч II. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі – К.: Нова книга. – 2003. – 303с.
5. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу – Вінниця: Нова книга. – 2003. – 448с.
6. Тимошенко П.В. Засоби структуризації інтернаціональних терміноелементів в українській науковій термінології/Мовознавство №7 – К. – 2003 – с.47-49

Павловская Л.И.

Старший преподаватель, Киев, Украина,
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт»

РОЛЬ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕРЕВОДЧИКА

Современная эпоха характеризуется огромным количеством информации. В связи с этим возникает проблема удобства работы с текстами, в первую очередь, для читателей. Поэтому автору и переводчику текста следует уделять больше внимания форме текста. Текст должен привлечь на себя внимание читателя среди многообразия текстов, быть удобным для поиска в нем информации, чтения, изучения, наведения справок и т.п. Под термином «удобство текста» понимается относительная легкость его восприятия читателем, что сокращает время работы с текстом и требует меньшие усилия для этого. Особенно это важно для людей, которые по роду своей деятельности должны обрабатывать огромные объемы информации. Сложный текст, для которого могут быть характерными многословные, длинные, запутанные и усложненные предложения, непонятные для широкого круга читателей термины, которые, к тому же, не объясняются в тексте, неточные и нечеткие формулировки, приводит к снижению производительности труда при работе с ним и ускоряет появление утомления у читателя. Таким образом, сложные или несовершенные по форме тексты в условиях большого количества разнообразной информации не всегда полностью способствуют достижению поставленной автором цели – донести необходимые сведения или идеи до читателя. В таких случаях усилия, затраченные автором для создания текста, и усилия переводчика могут оказаться напрасными. Кроме того, это будет связано с неэффективным использованием материальных ресурсов (например, краска, бумага, полиграфическое оборудование). Все это делает исключительно важной для нашего времени проблему «культуры речи». Термин «культура речи» близок по значению терминам «культура издания», «культура книги». И тем более проблема, обозначаемая термином «культура издания» еще более актуальна, поскольку «культура речи» может подразумевать и устную речь, которая сравнительно легко может быть исправлена, дополнена, уточнена. Печатное же издание, имеющее большой тираж, уже практически невозможно изменить. Требуется вложение больших средств, чтобы осуществить издание измененного и исправленного текста большим тиражом.

Исследователи вкладывают в термин (понятие) «культура издания» совокупность свойств, обеспечивающих эффективное использование книги читателем. К этим свойствам относятся оптимальный объем, целесообразный научно-справочный аппарат, повышающий информационные возможности издания, рациональное современное оформление, качественное полиграфическое исполнение, соответствие всех элементов конструкции книги типу издания [1]. Но на первый план, как правило, выдвигается эффективное использование книги читателем,

«удобство» издания [1; 2]. Поэтому при подготовке профессиональных переводчиков следует уделять особое внимание культуре письменной речи переводчика, умению преподнести информацию «удобно» для читателя, то есть сделать ее доступной, легко воспринимаемой, в какой-то мере даже интересной. Исключительно важно это для переводчиков, которые будут работать над переводом текстов для публикации.

Одним из средств для достижения высокой культуры письменной речи переводчиков является изучение текстов энциклопедических изданий (в частности, образцовых энциклопедических изданий). Работа с энциклопедическими изданиями не является чем-то неизвестным для переводчика. К помощи таких изданий переводчику часто приходится прибегать для определения или уточнения значения необходимых слов и терминов, для ознакомления с основными сведениями в различных областях теории и практики, связанных с тематикой выполняемого им перевода.

Еще одной полезной стороной работы с текстами энциклопедий является ознакомление со стилем их текстов (включая и изучение этого стиля). Это объясняется тем, что энциклопедические издания выделяются из массы научных изданий своим особым стилем изложения – унифицированным, сжатым, как правило, не имеющим каких-либо признаков авторской индивидуализации. Это обуславливается их типологическими особенностями, поскольку цель энциклопедии достаточно четко определена – обеспечить читателя краткой информацией по конкретному вопросу, который его интересует [4; с. 77].

Будущему переводчику полезно будет знакомиться с энциклопедическими текстами разных областей знаний, наблюдать при этом использование авторами специальных терминов, служебных слов, слов и конструкций, обозначающих различные взаимоотношения предметов и явлений, структуру словосочетаний и предложений, применяемых для описания и объяснения сложных вопросов, в целом структуру текста отдельных энциклопедических статей или смысловых фрагментов статей. При этом интересно наблюдать взаимоотношение простых, сложносочиненных и сложноподчиненных предложений в текстах, размеров предложений, особенности применения активных и пассивных конструкций в текстах определенных тематик, употребление средств, обеспечивающих компрессию, сжатость изложения информации.

Преподавателю следует указать студентам образцовые энциклопедии (общие и отраслевые) на различных языках. Особого внимания заслуживает также изучение опыта работы редакторов с авторами энциклопедических статей [напр., 3]. Это поможет и преподавателю при поиске методов и приемов обучения в соответствующей области, и студентам – будущим переводчикам, особенно для их понимания задач редактирования, для подготовки к общению с редакторами своих будущих переводов, поскольку эффективная совместная работа переводчика и редактора при подготовке сложных текстов к публикации требует особых навыков и имеет большое значение.

Таким образом, работа с текстами энциклопедических изданий будет способствовать повышению общей и специальной культуры письменной речи переводчика, развитию его умений рационально излагать свои мысли письменно и устно. Тексты энциклопедических изданий могут стать для будущего переводчика (а

также и после окончания его обучения) существенным дополнительным источником языковых средств как общего, так и специального характера.

Литература

1. Мильчин А.Э. Культура книги: Что делает книгу удобной для читателя/ А.Э. Мильчин. – М.: Книжная палата, 1991. – с.9, 25.
2. Сикорский Н.М. Теория и практика редактирования. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 1981. – С.49.
3. Черниш Н.І. Про посторінкові зауваження редактора: На матеріалах редакційної роботи М.П. Бажана// Поліграфія і видавнича справа. – 1987, Вип. 23. – С. 112-118.
4. Черниш Н.І. Українська енциклопедична справа: історія розвитку, теоретичні засади підготовки видань/ Н.І. Черниш. – Львів: Фенікс, 1998. – 91 с.

Сереброва Л.Н.

Старший преподаватель, г. Киев, Национальный Технический университет
Украины «КПИ»

ИЗУЧЕНИЕ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА ВЫДАЮЩИХСЯ ПЕРЕВОДЧИКОВ КАК АСПЕКТ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ-ЛИНГВИСТОВ

Работа переводчика трудная и разнообразная. Она может иметь различные уровни сложности, связанные с синтаксическими особенностями и тематикой текстов, а также различными условиями перевода, что требует разнообразнейших знаний. Иногда понимание значения одного слова в определенном контексте помогает переводчику правильно определить смысл отдельного предложения и всего текста. Иногда слово даже в определенном тематическом контексте может иметь несколько значений, и только знание тончайших его оттенков, знание даже какой-то внеконтекстовой информации (в какой период времени создавался текст, какие были в это время события, какие проблемы были в это время, в этом месте, в этой отрасли деятельности особенно актуальными и т.п.) помогает переводчику найти необходимое значение, то значение, которое вложил в слова автор текста-оригинала. И такие проблемы могут возникать для переводчика некоторых видов текстов часто в сочетании с другими трудностями [3, с. 158]. Например, сочетание различных тематик, сложные синтаксические конструкции, несовершенство формы текста, что может быть характерно для текстов, где речь идет о новых проблемах, когда не были еще созданы наиболее оптимальные, рациональные с различных точек зрения, общепризнанные и общепонятные термины и синтаксические конструкции (формы выражения новых мыслей и идей), когда более важной задачей для автора (а также для возможных заказчиков текста) было составление текста к определенному сроку (в условиях нехватки времени), а не поиск наиболее рациональных его форм. Известно, что в некоторых случаях появление определенной информации к определенному времени намного более важная задача, чем форма этой информации. Переводчик также может работать не в идеальных условиях (сжатые сроки, отсутствие необходимой информации, синтаксически и тематически сложные тексты, требования совершенной литературной формы текста перевода и т.п.) [2, с.184]. Бывают случаи, когда от переводчика требуют превратить несовершенный по форме текст оригинала в совершенный текст перевода. И хотя в нормальных условиях это не принято, и в совершенствовании текста участвуют также редакторы и консультанты-специалисты, многое в таких случаях зависит от переводчика. Ведь не всегда можно ожидать идеального редактора, который одновременно в совершенстве владеет иностранным и родным языками, тематикой перевода, искусством перевода и искусством слова, а также имеет еще и достаточно времени для ознакомления с текстом оригинала (иногда и для изучения текста оригинала с различных точек зрения) и для редактирования текста перевода. Все это, конечно, требуется, но есть условия работы идеальные, и есть реальные, когда всегда возникают какие-то препятствия. И их надо уметь творчески преодолевать.

Все вышесказанное подтверждает, что для сложных видов перевода, тем более, если текст перевода должен быть совершенным как по содержанию, так и по форме, не всегда достаточно только переводческой одаренности и профессиональной подготовки, полученной в специализированном учебном заведении (даже в случае обучения в идеальных условиях, как с точки зрения отношения студента к этому обучению и затраченных им на обучение усилий, так и с точки зрения содержания и методов обучения, искусства преподавателей). Поэтому большое значение в таких случаях получает опыт переводчика, приобретенный до и после обучения. Представляет интерес вопрос, какая деятельность, пусть даже далекая от изучения иностранного языка и перевода дала переводчику необходимые для выполнения сложных переводов знания и умения.

С этой точки зрения большое значение имеет изучение жизни и творчества (творческой биографии) переводчиков – авторов признанных переводов сложных текстов. Это могут быть и выдающиеся переводчики-профессионалы, имеющие опубликованные переводы, а также (возможно) научные работы по теории и практике перевода, воспоминания о своей жизни и творчестве, тексты –размышления о проблемах перевода и деятельности переводчика. Это могут быть также ученые – авторы переводов сложных научных книг.

Изучение жизни и творчества выдающихся переводчиков может быть темой рефератов студентов-лингвистов по иностранному языку, теории и практике перевода, истории перевода, темой или элементом темы курсовых и дипломных работ, темой дополнительной индивидуальной научной работы, докладов и сообщений на специализированных научных конференциях и семинарах разных уровней. В процессе такой исследовательской работы студент, с одной стороны, изучает определенные явления, представляющие существенный интерес для его будущей профессиональной деятельности, с другой стороны, учится искать необходимый материал, находить связи между различными явлениями, обобщать их, классифицировать, устанавливать закономерности, делать выводы, составлять композицию научной работы, логично, доступно и интересно излагать полученные результаты, приводить доказательства и примеры.

Изучение жизни и творчества выдающихся специалистов, кроме того, помогает находить различные способы и приемы на пути к профессиональному совершенствованию, развивает умение использовать опыт других специалистов, для чего иногда надо увидеть даже в на первый взгляд далекой от профессиональной работы деятельности полезные для профессионального совершенствования элементы.

Для студента важно найти наиболее общее в деятельности выдающегося специалиста, наблюдать, как он решал сложные профессиональные задачи, как приобретались им полезные для профессии знания и качества. Это могут быть и детские увлечения, и работа уже в детском возрасте (иногда, вынужденная), деятельность родителей или других близких людей, ознакомление с их работой и их рассказы о своей работе, духовная атмосфера, которую создавали в семье родители, цели, которые они ставили перед детьми.

Интерес могут представлять также поездки и путешествия изучаемых специалистов, приобретение ими широкой межкультурной эрудиции в результате

посещения различных стран и местностей, а также в результате заинтересованного общения с большим количеством людей – представителей различных культур. Следует обратить внимание на выполнение в свое время этими специалистами однообразных, монотонных работ и заданий, в результате чего вырабатывались стойкие навыки в определенной деятельности и терпение, или же, наоборот, на осуществление разнообразнейших видов деятельности, что способствовало развитию восприятия многообразия явлений, умению находить решения в новых, сложных ситуациях, приобретению широких знаний и опыта.

Выводы:

Изучение жизни и творчества выдающихся специалистов-переводчиков и ученых, осуществивших значительные переводы специальной литературы является компонентом подготовки специалистов высокого уровня, способных решать сложные и нестандартные задачи. Важно помочь студентам еще в период обучения в высшем учебном заведении научиться работать с подобными биографическими материалами, не просто рассматривать эти материалы как собрание интересных фактов и описание чьих-то достижений, а уметь находить полезные идеи для своей профессии, то есть работать с материалами выдающихся людей профессионально.

Такая работа может быть элементом самостоятельного обучения на протяжении жизни с целью достижения высоких результатов в профессиональной деятельности, достижения уровня специалиста, способного решать сложные, нестандартные задачи в своей профессиональной области и в общественной жизни.

Литература

1. Ефетов Б.М. Военные диалоги: Записки военного переводчика/ Б.М. Ефетов. – К.: Наукова думка, 1981. – 112 с.
2. Мирам Г.Э. Практический перевод: заметки к лекциям/ Г.Э. Мирам. – К.: Ника-Центр, 2—5. – 184 с.
3. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик/ Г.Э. Мирам. – К.: Эльга: Ника-Центр, 2004. – 158 с.
4. Чеботарев П.Г. Перевод как средство и предмет обучения: научно-методическое пособие. – М.: Высшая школа, 2006. – 319 с.
5. Чуковский К.И. Высокое искусство: О художественном переводе/ К.И. Чуковский. – М.: Советский писатель, 1988. – 348 с.

